

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ORTADOĞU BARIŞINDA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ MODELİ ARAYIŞLARI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Erbil ÖZDEMİR

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Poyraz GÜRSON

Ankara-2013

ATILIM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Erbil Özdemir tarafından hazırlanan "Ortadoğu Barışında Güvenlik ve İşbirliği Modeli Arayışları" başlıklı bu çalışma, 05.06.2013.. tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda İşbirliği çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Ulusal ve Uluslararası İlişkiler ana bilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. İbrahim ÖLKER
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
MÜDÜRÜ

Yrd. Doç. Dr. Cenk AYGIÖL
MÜDÜR

Yrd. Doç. Dr. Paymaz GÜRŞÖN
MÜDÜR

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
1.1. ORTADOĞU'NUN TANIMI	3
1.2. ORTADOĞU'NUN ÖNEMİ VE JEOPOLİTİ SENTEZİ.....	6
1.3. ÖNEMLİ AKTÖRLERİN ORTADOĞU'YA BAKIŞLARI	8
1.3.1. Washington'un Bölgeye İlişkin Perspektifi.....	8
1.3.2. Birleşik Krallık'ın Bölgeye İlişkin Perspektifi.....	11
1.3.3. Diğer Aktörlerin Perspektifleri.....	12
İKİNCİ BÖLÜM	
2.1. ULUSAL GÜVENLİK KAVRAMI	14
2.2. GÜVENLİĞİN BÖLGESELLEŞMESİ	17
2.3. KÜRESEL VE BÖLGESEL ÖRGÜTLER	21
2.3.1. Küresel Örgütler.....	21
2.3.2. Siyasi Örgütler.....	21
2.3.2.1. Birleşmiş Milletler.....	21
2.3.3. Askeri Örgütler.....	21
2.3.3.1. NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü).....	21
2.3.4. Ekonomik Örgütler.....	22
2.3.4.1. OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü).....	22
2.3.4.2. IMF (Uluslararası Para Fonu).....	22
2.3.4.3. Dünya Bankası.....	23

2.3.4.4. OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü).....	23
2.3.5. Çevre Örgütleri.....	24
2.3.5.1. Greenpeace.....	24
2.3.6. Bölgesel Örgütler.....	24
2.3.6.1. Avrupa Birliği.....	24
2.3.6.2. NAFTA (Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması).....	25
2.3.6.3. KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği).....	25
2.3.6.4. AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı).....	26
2.3.6.4.1. Agit'in Niteliği Ve Kurumsal Yapılanması.....	28
2.3.6.4.1.1. Müzakere ve Karar Alma Organları.....	28
2.3.6.4.1.2. Operasyonel Yapılar ve Organlar.....	30
2.3.6.4.1.3. Siyasi Yapı.....	31
2.3.6.4.2. Agit' in Günümüzdeki Temel Faaliyetleri.....	31
2.3.6.5. Arap Ligi.....	34
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3.1. ORTADOĞU'DA GÜVENLİK SORUNU.....	35
3.2. ORTADOĞU'DA AKTİF ÇATIŞMA BÖLGELERİ.....	36
3.2.1. Arap-İsrail Çatışma Bölgesi.....	36
3.2.2. Körfez Bölgesi.....	37
3.2.3. Türkiye-Irak-Suriye Üçgeni.....	38
3.3. ORTADOĞU'NUN GÜVENLİĞİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	39
3.3.1. Ortadoğu'da İslam ve Terörün Güvenlik Algılaması Üzerindeki Etkisi:	39
3.3.2. Ortadoğu'da Yeraltı Kaynakları ve Ekonomik Dengesizliğin Güvenlik Algılaması Üzerine Etkisi.....	40

3.3.3. Ortadoğu'da Su Kaynaklarının Paylaşımı Konusunun Güvenlik Algılaması Üzerindeki Etkisi.....	40
3.3.4. Ortadoğu'da Silahlanma Konusunun Güvenlik Algılaması Üzerindeki Etkisi:	42
3.3.5. Ortadoğu'da Otoriter Liderler ve Olgunlaşmamış Siyasi Kültürün Güvenliği Kırınlaştırıcı Etkisi:.....	43
3.3.6. Ortadoğu'da Etnik Karmaşanın Güvenliği Kırınlaştırıcı Etkisi.....	44
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
4.1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI A.B.D.'NİN GÜVENLİK ALGILAMALARI.....	45
4.2. AVRUPA GÜVENLİK YAPILANMASININ GEÇMİŞİ.....	47
4.3. Sonuç Yerine.....	48
BEŞİNCİ BÖLÜM	
5.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANTLAŞMASI ÇERÇEVESİNDE ULUSLARARASI BARIŞ VE GÜVENLİĞİN KORUNMASINDA BÖLGE ANTLAŞMALARI VEYA ÖRGÜTLERİNİN ROLÜ.....	51
5.2. UYUŞMAZLIKLARIN BARIŞ YOLU İLE ÇÖZÜMLENMESİ.....	52
5.3. BARIŞI KORUMA OPERASYONLARI.....	54
SONUÇ	56
KAYNAKÇA	60
ÖZET	64
ABSTRACT	65

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
A.B.D	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
A.g.e	: Adı Geçen Eser
A.g.m	: Adı Geçen Makale
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
ASEAN	: Asya, Güneydoğu Asya Milletleri Birliği (Asia, South East Asia Nations)
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Money Found)
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
NAFTA	: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
OAS	: Amerikan Devletleri Topluluğu (Organization of American States)
RF	: Rusya Federasyonu
s.	: Sayfa
S.S.C.B	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Küreselleşmenin çok ileri boyutlara vardığı bir dünyada ve uluslararası ilişkiler sisteminde güvenlik konusu da küresel bir nitelik kazanmıştır. Dolayısıyla her güvenlik sorunu için ulusal boyut yanında bölgesel ve uluslararası boyuttan da bahsetmek mümkündür.

Bugün medeniyetin beşiği olarak adlandırılan Ortadoğu bölgesi, yazının başladığı, tek ve güçlü tanrı inancının köklendirildiği ve ilk şehirciliğin yükseldiği yerdir.¹

Ortadoğu dünyanın en geniş petrol ve gaz rezervlerine sahiptir. Ortadoğu bu yüzyılın haberlerini belirlemede de öncü, pivot rolü oynamıştır: 11 Eylül 2001, Birleşik Devletler'deki terörist saldırıları, 19 uçak korsanı, bunların hepsi Ortadoğu ülkelerindendi.² Nükleer silahlanma, kontrolsüz ve aşırı silahlanma, "Arap Baharı" ve Arap-İsrail çatışması gibi pek çok sorun Ortadoğu'yu sadece tarihimizin bir parçası değil aynı zamanda şimdinin ve gelecek çıkarlarımızın hayati önemliliği olarak ortaya çıkmaktadır.³ Bir yirminci yüzyıl kavramı olan Ortadoğu ilk olarak 1902 yılında Amerikalı bir amiral olan ve aynı zamanda jeopolitik ile ilgi çalışmalar yürüten Alfred Thyer Mahan Ortadoğu'yu, deniz gücü üzerinden dünya hakimiyetine ulaşmada stratejik bir bölgeyi adlandırmak olarak tanımlamıştır.⁴

Ortadoğu bölgesinin jeostratejik ve jeopolitik konumu, zengin petrol ve gaz rezervleri, farklı insan ırkları, farklı dinlere ev sahipliği ve rejimleri dolayısıyla geçmişte olduğu gibi bugün de bölgede çıkarları olan büyük güçlerin ilgi ve oyun alanı olmuş, dolayısıyla istikrarsızlık, güvenlik kaygısı ve yoksunluğu bölgede had safhada devam etmektedir.

Bölgenin bu sorunlar yumağından kurtulabilmesi, refah, güven ve huzur ortamının yaratılması adına bölgenin bir güvenlik ve işbirliği sağlayıcı mekanizmaya ihtiyacı olduğundan zaman zaman bölge liderleri bahsetmişlerdir. Buradan hareketle bu çalışmada tıpkı Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı benzeri bir yapılanmanın bölge

¹Bronner, Ethan, The New York Times, Upfrontmagazine.com, s.18

²Bronner, a.g.e, s.18

³Bronner, a.g.e, s.18

⁴Özlük, Erdem, Ortadoğu İstisnacılığı: Sömürünün Yeni Keşif Yolu, Akademik Ortadoğu, Cilt 2, Sayı 1, 2007, s.144

için gerekliliğinden, sorunların çözümlenmesinde yardımcı olabileceğinden bahsedilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ORTADOĞU'NUN TANIMI

Tarihi, insanlık tarihi kadar eski olan Ortadoğu, tanımı ve anlatımı açısından çeşitli zorluklar taşıyan bir bölgedir. Öncelikle Ortadoğu, tıpkı “gark” (Doğu) ve “Yakındoğu” (Levant) gibi batılı bir terimdir. 19. yüzyılın sonlarında 20. yüzyılın başlarında kullanılmaya başlanmıştır. Bölgeyi ifade eden özellikler ve buna bağlı sınırlar, dünyadaki siyasal duruma, zamana ve bölgeye nereden bakıldığına bağlı olarak değişiklikler göstermiştir. Bu durumu Cemil Meriç; “Ortadoğu kaypak bir mefhumdur. Çünkü ne zaman doğduğu, niçin doğduğu, hudutlarının ne olduğu konusunda rivayetlerin muhtelif olduğu bir kavramdır” sözleriyle ortaya koymuştur. Bu ise değişen tanımlamalara neden olmuştur. Her şeyden önce bu kavramın tanımladığı bölgenin doğu olması tanımlamayı yapan öznenin duruşuna göre değişiklik göstermiştir.⁵

Biraz daha açıklamak gerekirse Ortadoğu kavramının öncülü Fransızların, Osmanlı Devleti'nin toprakları için kullandığı “Yakın Doğu” tabiridir. 20. yüzyılın başlarına kadar sık sık kullanılmıştır. İngiltere'nin 19. yüzyıldan itibaren Hindistan ve Çin'in zenginliklerine yayılması da “Uzak Doğu” kavramının kullanılmasına neden olmuştur. Bu iki kavram batılı devletler için yeni bir bölgesel tanımlama ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda İngilizler, Yakın Doğu terimine karşılık, Osmanlı Devleti toprakları içerisinde kalan ve Uzak Doğu'ya geçişte önemli bir atlama taşı olan bölge için “Ortadoğu” terimini kullanmaya başlamıştır. Başka bir deyişle Avrupalılar için Yakın Doğu ve Ortadoğu bölgeleri binlerce yıl sadece Doğu idi. Uzak Doğu, Avrupa hariciyesini meşgul etmeye başlayınca, daha yakın doğu için ayrı bir isim bulmak gerekmiştir. Böylece ortaya çıkan Ortadoğu, sunî bir kavram olmuştur. Bölgede belli bir siyaset tatbikine karar veren devletler tarafından uydurulmuştur.⁶

Ortadoğu, Doğu ile Batıyı, Akdeniz ile Hint Okyanusu'nu, Rusya ile sıcak denizleri birbirine bağlayan, aynı zamanda Doğu ile Batı arasındaki bütün ticarî ve kültürel bağlantıların yapıldığı bir bölgedir. Yeryüzünün en önemli kara ve su yollarını kumanda etmesinin kendisine kazandırdığı eşsiz jeopolitik değer, Ortadoğu'yu tarihin

⁵ http://www.historystudies.net/Makaleler/180246529_16-Serdar%20Sakin.pdf adresinden alınmıştır.

⁶a.g.m.

ilk dönemlerinden bu yana dünya egemenliği peşinde koşan güçlerin birincil hedefi haline getirmiştir. “Kara altın” olarak tanımlanan petrolün 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren değer kazanmasıyla Ortadoğu’nun, dolayısıyla buradan geçen kara ve deniz yollarının stratejik önemi dünyanın hiçbir yeriyle kıyaslanamayacak derecede artmıştır.⁷

İngiltere’nin çıkarlarına dayalı Ortadoğu tanımlarından sıyrıldığımız zaman bölgenin çeşitli özelliklerinin güç mücadelesi için ortam hazırladığı ve iştah kabarttığını görürüz. Ortadoğu en başta Uzak Doğu, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında kültürel ve ekonomik bir bağ için kara kütlelerinin bağlantı noktasıdır.⁸

Ortadoğu’nun sınırları için de çeşitli görüşler olmakla beraber şöyle tespit edilebilir; Siyasî sınırlarıyla kuzeyde Türkiye, doğuda İran, güneyde Arabistan Yarımadası ve Sudan ile batıda Mısır, Birleşik Arap Cumhuriyeti topraklarının uzandığı alan mantıkî bir tespit olabilir. Bu alanda yer alan belli başlı devletler; Mısır Birleşik Arap Cumhuriyeti, Irak Arap Cumhuriyeti, Suudi Arabistan Krallığı, Lübnan Cumhuriyeti, Ürdün Krallığı, İsrail Cumhuriyeti, Yemen Cumhuriyeti, Maskat-Umman Emirliği, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt Emirliği, Sudan Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs Rum Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.⁹

⁷ Ömer Turan, Tarihın Başladığı Nokta Orta Doğu, Step Ajans Yayınları, İstanbul, 2002, s.16-17

⁸ http://www.historystudies.net/Makaleler/180246529_16-Serdar%20Sakin.pdf adresinden alınmıştır.

⁹ Ekrem Memiş, Kaynayan Kazan Ortadoğu, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2002, s. 14.

2. ORTADOĞU'NUN ÖNEMİ VE JEOPOLİTİK SENTEZİ

Dünyanın sadece birkaç bölgesi Ortadoğu'ya nazaran daha fazla ilgiyle, tartışmayla veya uluslararası krizle kışkırtılır. II. Dünya Savaşı'ndan itibaren Amerikan bilincinde yer etmiş ve baş olmuş olmasına rağmen yazılı tarihin başlangıcından itibaren dünya olaylarının önemli sahası olmuştur Ortadoğu.¹¹

Farklı göstermek bölgenin önemine atıfta bulunmak mıdır bilinmez ama Ortadoğu'yu dünyanın diğer bölgelerine oranla farklı kılan birçok unsur bulunmaktadır. Örneğin tarihin başladığı, medeniyetin ve üç semavi dinin doğduğu coğrafyanın Ortadoğu olduğu sıklıkla vurgulanır. Ortadoğu aynı zamanda başta petrol ve doğalgaz olmak üzere sahip olduğu zengin yeraltı kaynakları bakımından da ayrı bir ilgi konusudur. Bu özellikleri ile Ortadoğu aslında sadece uluslararası ilişkiler çalışmaları için değil daha birçok çalışma alanı için de cazip bir konu başlığı olmayı hak etmektedir.¹²

Ancak bu bölge özellikle yirminci yüzyılın başından itibaren tarihi, ekonomik cazibesi ya da kültürel özellikleri bakımından değil, bünyesinde barındırdığı sorunlar açısından gündeme taşınmıştır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda da Ortadoğu bölgesinin sorunlarla anılmaya devam edeceğine dair emareler ne yazık ki daha yüzyılın başında belirmeye başlamıştır.¹³

Özellikle 11 Eylül saldırısından hemen sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin, Afganistan ve Irak'a açtığı savaş ve Büyük Ortadoğu Projesi olarak adlandırılan girişim, Ortadoğu'nun geleceğinin yirminci yüzyılda yaşadıklarından çok da farklı olmayacağını göstermektedir.¹⁴

Ortadoğu'nun özelliklerinden çok, sorunlarının ön plana çıkmaya başladığı son yüzyıllık dönemde, bölgenin gelişimine kısaca göz atmak, bu sorunların tam olarak anlaşılması ve yapacağımız analizin sağlam temellere oturması bakımından gerekli olduğu ölçüde zorunludur da.¹⁵

11 Don Peretz, *The Middle East Today*, Sixth Edition, 1994, s.1

12 Özlük, Erdem, *Ortadoğu İstisnacılığı: Sömürünün Yeni Keşif Yolu*, Akademik Ortadoğu, Cilt 2, Sayı 1, 2007, s.142

13 Özlük, a.g.e., s.142

14 Özlük, a.g.e., s.142

15 Özlük, a.g.e., s.143

Eski zamanlarda Mısırlı, Sümerli, Babilli ve Asurlu halklar Ortadoğu'da geliştirdi. Üç büyük tek tanrılı dinin ilki olan Musevilik, 3000 yıllık eski ahit devri boyunca burada şekillenmiştir. Bir tohum olarak ortaya çıkışından itibaren dünyanın diğer iki inancı Hıristiyanlık ve İslamiyet de Ortadoğu'da doğmuştur. Bölgede, Pers, Yunan, Roman, Arap, Mongol, Tatar ve Türk İmparatorlukları burada yeni bir kültür ve medeniyeti oluşturmada katkıda bulunan taraflardır. Bu kültür ve medeniyetin erimesi insanlığın gelişmesinde yüksek noktalara ulaşmıştır.¹⁶

Napolyon modern tarih çağına, Akdeniz'i geçip Nil kıyılarına ulaşmaya ve Filistin'in bir kısmını işgal etmeye Ortadoğu'dan başlamıştır. Böylelikle Hint-İngiliz İmparatorluğuna zarar verecek bir temel oluşturmayı umut etmiştir.¹⁷

Hem I. Dünya Savaşı hem de II. Dünya Savaşı boyunca Ortadoğu savaşlarının büyük yarışçılarının temel stratejilerinde büyük rol oynamıştır.

Bölgenin petrol, Avrupa-Afrika, Güneydoğu Asya ve Uzak doğu hava ve deniz güzergahının stratejik lokasyon önemi Ortadoğu'yu II. Dünya Savaşı'ndan birkaç ay sonra ortaya çıkan iki kutuplu komünist ve anti-komünist bölgenin içine dahil etmiştir.¹⁸

Ekonomik ve jeopolitik özellikleri ve öneminin yanında Ortadoğu; dinî bakımdan da aynı öneme sahiptir. Zira bölge, Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığın doğuş yeridir. Din açısından yaşanan bu zenginlik mezhepsel anlamda da Ortadoğu'da hissedilmektedir. İslam dini, Sünni ve Şii temelinde ayrılmakla kalmamış örneğin Şiilik, İsmaliye, Nusayri vb. olarak çeşitlilik göstermiştir. Hıristiyanlık ve Musevilikte de durum pek farklı değildir.¹⁹

Ortadoğu, sosyo-ekonomik sorunları, değişik kültür ve rejimleri ideolojik cereyanları, kritik coğrafi durumu, dış güçlerin gizli-açık emelleri, iştah çeken petrol kaynakları ve belirli bir refah düzeyine ulaşamamış durumuyla dünyanın istikrardan yoksun bir

16 Don Peretz, The Middle East Today, Sixth Edition, 1994, s.1

17 Don, a.g.e., s.1

18 Don, a.g.e., s.1

19 Bernard Lewis, Ortadoğu'nun Çoklu Kimliği, Sabah Kitapları, 1998, s. 27, 28.

bölgesi olarak yaşamını sürdürmektedir. Bu bölgenin kaynayan bir kazana benzetilmesinde haklı bir yakıştırma payı vardır.²⁰

Ortadoğu, bir devletler topluluğu olarak istikrar, güven ve devamlılık bakımından birçok faktörün etkisi altındadır. Bunlar arasında belli başlıları şunlardır: Coğrafi durumun özelliği, süper devletlerin çıkar çatışmaları, İsrail'in yerleşme ve genişleme ülküsü, Arap Birliği'nin ortaya çıkardığı sabırcılar, rejim farkları, sosyo-kültürel farklılıklar, ekonomik-teknolojik geri kalmışlık, ideolojik mezhep akımları.²¹

3. ÖNEMLİ AKTÖRLERİN ORTADOĞU'YA BAKIŞLARI

Coğrafi olarak bölge dışı olmaları, Ortadoğu'da konumlanmamalarına karşın bazı önemli aktörlerin Ortadoğu'ya ilişkin politika ve stratejileri, algıları ve sonuç olarak da Ortadoğu'daki gelişmeleri etkileme ve yönlendirme kabiliyetleri mevcuttur. Bu kapsamda sırasıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin (A.B.D), Birleşik Krallık'ın, Rusya Federasyonu'nun ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölgeye ilişkin politika ve stratejileri ele alınacaktır.²²

3.1. Washington'un Bölgeye İlişkin Perspektifi

Mayıs 2010'da yayınlanan ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi (UGSB), Ortadoğu'yu ele aldığı bölümün başlığında –*GreaterMiddle East*– “Büyük Ortadoğu” ifadesini kullanmaktadır. Bir anlamda, Başkan Barack Obama döneminin güvenlik anlayışını yansıtmak amacıyla hazırlanan belge, mevcut ifadesiyle, Bush dönemi Ortadoğu perspektifine benzer bir jeopolitik anlayış ortaya koymaktadır. Aynı ifadeye (*TheGreaterMiddle East*), Bush döneminde görevine atanarak Obama tarafından görevde tutulan Robert Gates'in yönettiği Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan “Dört Yıllık Savunma Gözden Geçirme Raporu”nda da rastlanmaktadır.²³

Bu noktada ilginç olan Afganistan'ın da “Büyük Ortadoğu” kapsamında ele alınmış olmasıdır. Bu bağlamda “Büyük Ortadoğu” konseptinin, Türkiye'de sıklıkla anlaşıldığı

20 Em.Tümg.MuzafferErendil, Çağdaş Ortadoğu Olayları, Genkur.Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara Genelkurmay Basımevi, 1992,s.61

21 Erendil, a.g.e., s.61

22 http://busam.bahcesehir.edu.trrapordosyaortadoğu_rapor.pdf 17 Ağustos 2012 tarihinde ulaşılmıştır.

23 a.g.m.

üzere “kimi rejimlerin değişmesine yönelik siyasi bir proje” niteliğinden çok daha karmaşık bir şekilde yeni bir jeopolitik anlayış olduğu değerlendirilmektedir.²⁴

ABD Ulusal güvenlik Strateji Belgesi'nin, Ortadoğu'ya ilişkin hedef ve beklentilerini şu şekilde sıraladığı belirtilebilir:²⁵

- Irak ülke bütünlüğünün korunması, güvenlik ve istikrarın korunması; sözü edilen ülkede demokrasinin teşvik edilmesi, bölgeye yeniden entegrasyonunun Sağlanması
- İran'ın, nükleer programı, terörizmi desteklemesi, komşularına tehdit oluşturması, İsrail'i tehdit etmesi, İsrail–Filistin barışını zayıflatması gibi eğilim ve hedefler taşıyan politikalarının değiştirilmesi ve dönüştürülmesi; anılan ülkenin küresel piyasalara entegrasyonunun; kontr–terörizm, enerji gibi hususlarda işbirliğinin ve sınırları içinde evrensel insan haklarına dayalı bir rejim benimsemesinin sağlanması,
- Bölgede ABD ile geliştirilen işbirliği alanlarının genişletilmesi ve derinleştirilmesi,
- Irak'ta başarılı bir geçiş döneminin sağlanması ve ülkedeki tüm sorumluluğun başarıyla Iraklılara devredilmesi,
- Arap – İsrail barışının sağlanması; İsrail'in güvenliğinin sağlanması ve bu amaçla güvenilir bir barış durumuna ulaşılması, 1967 sınırları ile iki devletli bir çözüm geliştirilmesi.

Yukarıda ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nin Orta Doğu'ya ilişkin ortaya koyduğu perspektif özetle aktarılmıştır. Vurgulanan noktalara bakıldığında, Washington'un İsrail'in güvenliğine ilişkin politikalara bağımlılığı nedeniyle, özellikle Müslüman toplumların gözünde, yumuşak güç unsurları bakımından zaafiyete uğramasından kaynaklanan sıkıntıların izlerinin görüldüğü düşünülmektedir.²⁶

Sözü edilen belgede ortaya koyulan Irak vizyonu, ABD'nin Irak'ta askeri misyonunun büyük oranda biteceği 2010 yılı ve askerlerinin tam olarak çekileceği 2011 sonuna kadar söz konusu ülkede iç barış ve istikrarın sağlanması, “bir yol kazası olmadan” çekilmenin tamamlanması temelinde kurgulanmıştır. Öte yandan ABD Savunma bakanlığı, Dört Yıllık Savunma Gözden Geçirme Raporu (*Quadrennial Defense*

²⁴ a.g.m.

²⁵ a.g.m.

²⁶ a.g.m.

Review Report), Irak'ta askeri misyonun bitmesiyle, tüm ajandanın sonlanmayacağını; ABD güçlerinin danışmanlık, eğitim, terörle mücadele gibi hususlarda faaliyetlerinin süreceğini belirtmektedir. ABD yönetimi Irak'tan çekilirken, Irak'ın bölgede kendisine müzahir, bölgedeki çıkarlarıyla uyumlu bir aktör olarak bırakmayı amaçlamaktadır.²⁷

Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nin bir diğer güçlü vurgusu da İran'a ilişkindir. ABD'nin İran'la işbirliği ve diyalog arayışlarını sürdüreceğini ancak bir yanılsama içinde de olmadığını vurgulayan belge; öncelikli olarak nükleer programı, buna ek olarak da İran'ın bölgeyi istikrarsızlaştırıcı kimi faaliyetlerini önemli tehdit unsurları kimliğinde ele almaktadır.²⁸

ABD Savunma Bakanlığı'na göre, Ortadoğu'da istikrar ulusal çıkarlar bağlamında kritik bir husustur. Yine Ortadoğu perspektifi içinde bölge aktörleriyle işbirliği önemli bir yer tutmaktadır. İsrail'in güvenliği, ABD Savunma Bakanlığı ajandasında da güçlü bir angajman kimliğinde vurgulanmaktadır. Yine Ortadoğu kaynaklı, başta El Kaide olmak üzere radikal ve kökten dinci terör hareketleriyle mücadele için Mısır, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan, Yemen ve Körfez ülkeleri ile işbirliğine özel bir önem atfedildiği anlaşılmaktadır.²⁹

Belirtilenlere ek olarak, ABD'nin Ortadoğu'ya ilişkin nükleer kaygılarından söz edilebilir. Kuşkusuz ki, İran'ın nükleer programı, ABD'nin nükleer güvenlik ajandasının Orta Doğu'ya ilişkin bölümünde en önemli yeri tutmaktadır. Öte yandan, sözü edilen nükleer programın bir bomba aşamasına ulaşarak İran'ı nükleer devlet haline getirmesi, bölgede nükleer domino etkisi yaratabilecek mahiyettedir. 2010 yılında yayınlanan son ABD Nükleer Duruş Gözden Geçirme Raporu, Ortadoğu'da nükleer güvenlik ve caydırıcılığın sağlanması için NATO'ya eş bir yapı bulunmadığını belirtmekte; bu nedenle nükleer güvenliğin ve caydırıcılığın ikili ilişkiler temelinde kurgulanabileceğini vurgulamaktadır.³⁰

Sonuç olarak ABD'nin bölgeye yönelik, sert ve yumuşak güç unsurlarını birleştiren "akıllı güç" (*smartpower*) temelinde bir yaklaşım geliştirdiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda çeşitli unsurlardan oluşan askeri varlığını dışlamamakta, ancak yumuşak güç unsurlarından da yararlanmaktadır.³¹

²⁷ a.g.m.

²⁸ a.g.m.

²⁹ a.g.m.

³⁰ a.g.m.

³¹ a.g.m.

Enerji kaynakları bakımından zengin Orta Doğu, ABD enerji gereksiniminin büyük bölümünü bu bölgeden karşılamasa da, kontrol edilmesi oldukça önemli stratejik bir bölgedir. Ayrıca Hürmüz Boğazı, Bab'ül Mendeb Boğazı ve Süveyş Kanalı, ABD gibi bir küresel güç açısından kritik önemi haiz olan “açık kapı politikalarının” sürdürülebilirliği açısından yaşamsal noktalardır.³²

3.2. Birleşik Krallık'ın Bölgeye İlişkin Perspektifi

Londra bölgedeki varlığı köklü bir geçmişe dayanan ve emperyal stratejik kültürü ile bir anlamda ittifak halinde bulunduğu Washington'un politikalarını da etkileme kabiliyetine sahip bir aktördür. Soğuk Savaş dönemi ve 1956 Süveyş Krizi ile uluslararası sistemde başat güç olma rolünü yitiren Birleşik Krallık açısından, sözü edilen gelişme Londra–Washington arasında bir tür *güç transferi* şeklinde tezahür etmiştir. Dolayısıyla bugün, Orta Doğu'daki etki alanı daha çok ABD'ye aitken; Birleşik Krallık Ürdün ile muhafaza ettiği yakın ilişkileri, bölgedeki askeri ve sivil danışmanları, yakın dönemde sonlandırdığı Irak'taki muharip misyonu, bölgeye komşu olan (*bazı yaklaşımlar Afganistan–Pakistan coğrafyasını da Ortadoğu içinde değerlendirmektedir*).Af-Pak'taki askeri varlığı ve yumuşak güç unsurlarıyla etkinliğini sürdürmeye çalışmaktadır.³³

Esasen Birleşik Krallık Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nin (UGSB), ABD'nin hazırladığı belgeye göre daha entelektüel bir yaklaşım ve daha karmaşık bir paradigma ortaya koyduğu söylenebilir. Örneğin, bir kavram olarak ideolojinin ulusal güvenliğe yönelik tehditlere zemin teşkil edebildiği belirtilmekte; geçmişteki Nazizm ve Komünizm tehdidinden sonra, bugün de El Kaide ve söz konusu örgütten esinlenen ideolojilerin Birleşik Krallık'a yönelik tehdit oluşturduğu değerlendirilmektedir.³⁴

Özetlemek ve sonuçlandırmak gerekirse Birleşik Krallık'ın:

- Dinsel motivasyonlu küresel terörizmden algıladığı tehdit dolayısıyla, söz konusu terörizm trendini ideolojik olarak besleyen kaynaklardan Filistin sorununun çözümünü hedeflediği,

³² a.g.m.

³³ a.g.m.

³⁴ a.g.m.

- İmkan ve kabiliyetlerini aşmadan, rasyonel bir şekilde Suudi Arabistan, Ürdün gibi yönetimlerle kurduğu ilişkilerin devamı suretiyle, Orta Doğu'da etki alanı anlamında belirli köprü başlarını muhafaza etmek istediği,
- ABD ile olan stratejik ittifakı dolayısıyla, Washington'a uyumlu politikalar geliştirmeyi, hatta bir anlamda derin stratejik kültürüne dayanarak ABD politikalarının oluşturulmasında master mind rolünü sürdürmeyi amaçladığı,
- Yemen'in öncelikle başarısız devlet olasılığından çıkarılarak, müteakip olarak kırılğan devlet durumunun sonlandırılmasını; Somali'nin başarısız devlet konumunun El Kaide'ye sağladığı avantajların önüne geçilmesini hedeflediği,
- Özellikle Aden Körfezi'nde yaşanan korsanlık faaliyetlerinin uluslar arası ticaret ve küresel ekonomi gibi Londra açısından hassas unsurlara zarar vermesinin önlenmesini amaçladığı,
- Kendi bünyesinde barındırdığı Müslüman nüfusun Orta Doğu ile olan sıkı bağları dolayısıyla, bölgede radikal ve şiddet yanlısı ideolojik akımlarla mücadeleyi bir zorunluluk kimliğinde algıladığı değerlendirilmektedir.³⁵

3.3. Diğer Aktörlerin Perspektifleri

SSCB'nin yıkılışından itibaren Rusya Federasyonu, *yakın çevre* olarak belirlediği doktrin çerçevesinde, eski Sovyet coğrafyasını stratejik ilgi ve etki alanı olarak belirlemiştir. Moskova, eski Sovyet coğrafyası kadar olmasa da, Orta Doğu'da belirli roller oynamaktadır. Öncelikle, Orta Doğu Barış Planı için kurulan *Orta Doğu Dörtlüsü Organizasyonu*'nun üyesidir (*BM, AB ve ABD ile birlikte*).³⁶

Rusya Federasyonunun Türkiye üzerindeki enerji hegemonyasına, bir de doğal gazı ekliyor olması önem arz etmektedir. Zira, Orta Doğu'nun en önemli aktörlerinden biri olan Türkiye'nin Moskova'ya enerji-bağımlı hale gelmesi, Ankara'nın hareket serbestisi bakımından belirleyici olacaktır.³⁷

Mao döneminde bölgede devrimci –revizyonist rejimler oluşturma stratejisi benimseyen Pekin, 1980'lerle birlikte ekonomik çıkarlara odaklanmaya başlamıştır. Pekin'in bölgeye, özellikle Körfez ülkelerine ilişkin temel güvenlik kaygısı enerji güvenliği özelinde yoğunlaşmaktadır. Bölgeden enerji akışı genelde Doğu

³⁵ a.g.m.

³⁶ a.g.m.

³⁷ a.g.m.

istikametinde olmakta, Çin petrol gereksiniminin büyük bölümünü Orta Doğu'dan karşılamakta, Sudan'daki enerji kaynakları üzerinde stratejik çıkarları bulunmaktadır. Pekin, Moskova gibi, Suriye ve İran'ın önemli silah tedarikçileri arasındadır. Hatta Lübnan Hizbullahı'nın elindeki İran yapımı füzelerin esasen Çin yapımı ve İran modifikasyonu olduğu bilinmektedir.³⁸

Bölge dışı aktörlerin etki kapasitelerine son olarak Yeni Delhi'nin Körfez ülkeleri üzerinde oluşturmaya çalıştığı etki alanı örnek gösterilebilir. Bu kapsamda daha önce sayılan dört aktör ile kıyaslanabilecek bir gücü olmasa da; Hindistan, Pakistan ile rekabetinde avantaj sağlayabilmek adına, Afganistan'da olduğu gibi, İslam dünyasının merkezinde de etkinlik kurmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda, 2004 yılında altı savaş gemisinde oluşan küçük bir filoyu Basra Körfezi'ne gönderdiği bilinmektedir.³⁹

Sonuç olarak bölgenin önemli enerji kaynakları, kriz yaratma potansiyeli, asimetric tehdit üretme kapasitesi küresel güç merkezlerinin gözlerini bu coğrafyaya çevirmesine neden olmaktadır.⁴⁰

³⁸ a.g.m.

³⁹ a.g.m.

⁴⁰ a.g.m.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. ULUSAL GÜVENLİK KAVRAMI

Ulusal güvenlik, ulus-devletlerin güvenliklerini sağlamaya ilişkin başlıca endişelerini ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Ulus-devletin güvenliğinin gelişimini sağlayan her şey o devlet için yararlı, bu güvenliği azaltan olgu, eylem ve davranışlar ise zararlı olarak nitelendirilebilir.⁴¹

Devletler, 1648 Vestfalya Antlaşması itibariyle uluslararası sistemin en güçlü aktörleri olarak kabul edilmişlerdir. Devletler arası ilişkileri düzenleyen bir üst otoritenin olmadığı bir durumda devletler siyasi meşruiyetin evrensel standardını oluşturmaktadırlar. Bu durum, güvenliğin devlet hükümetlerince sorumluluk altına alındığını göstermektedir.⁴²

Ulusal güvenliği optimum sağlamadaki tarihsel tartışmalarda Hobbes, Machiavelli, Rousseau gibi yazarlar devlet egemenliğinin etkileri üzerine oldukça karamsar bir tablo çizmektedirler. Uluslararası sistem, devletlerin kendi güvenliğini komşuları pahasına sağlamaya çalıştığı oldukça sert bir alan olarak değerlendirilmiş ve devletlerarası ilişkiler, devletlerin devamlı olarak birbirlerinden faydalanmaya çalıştıkları bir güç mücadelesi olarak değerlendirilmiştir. Bu görüşe göre devletlerin tek yapabileceği, devletlerden birinin tam bir hegemonya elde etmesini önlemek için, diğerlerinin gücünü dengelemeye çalışmaktır. Bu görüş II. Dünya Savaşı sonrasında realist düşünce ekolünü geliştiren Edward H. Carr ve Hans Morgenthau gibi yazarlarca paylaşılmaktadır.⁴³

Bu görüş aynı zamanda Kenneth Waltz ve John Mearsheimer gibi çağdaş kabul edilen yazarlarca da kabul edilmektedir. Bu neo-realist yazarlara göre güvenlik veya güvensizlik uluslararası sistemin yapısının sunucudur. Ve anarşik yapının sürekli olduğu kabul edilmiştir. Buna göre, uluslararası yapının geçmişte olduğu gibi gelecekte de şiddete dayalı olacaktır.⁴⁴

⁴¹ Çağrı Erhan, Uluslar arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, s.57-58

⁴² www.uidergisi.com/wp-content/uploads/2011/06/Uide-Guvenlik-Kavrami.pdf, adresinden 16.07.2013 tarihinde alınmıştır.

⁴³ a.g.m.

⁴⁴ a.g.m.

Genel olarak bakıldığında güvenliğin tartışmalı bir kavram olduğu yazarlar arasında kabul edilmektedir. Aynı zamanda güvenliğin temel değerlere yönelik tehditlerden özgür olunması anlamına geldiği konusunda da hem fikir olmalarının yanında analizlerin temel odağında güvenliğin “bireysel” mi “ulusal” mı yoksa “uluslararası” güvenlik mi olması gerektiği konusunda da farklılığa düşmektedirler. Büyük oranda askeri ölçüde ele alınıp tanımlana güvenlik “ulusal” güvenlik olarak literatürde yerini almıştır.⁴⁵

Temel ilgi alanını devletlerin güvenliği üzerine kuran bir duruş sergileyen güvenlik mekanizmasının literatürdeki genel tanımına da şöyle değinebiliriz:

Güvenlik, korku ve tehlikeden uzak olma durumu veya hissidir. Bu tanımdan güvenliğin bir fiziksel bir de psikolojik boyutu olduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Tarih boyunca daha ziyade güvenliğin fiziksel boyutu üzerinde durulmuş ve devletin sınırlarını başka devletin saldırı ve tehditlerinden uzak tutmak, devletlerin güvenlik anlayışlarının en önemli unsuru olarak belirlemiştir.⁴⁶

Evrensel boyutta I. Dünya Savaşı'nda tartışılmaya başlanmış, II. Dünya savaşı ve sonrasında bugünkü boyutlarına ulaşmıştır.⁴⁷

Ulusal güvenlik, stratejik güvenliğin en üst yapısı ve toplum güvenliğinin bir şemsiyesi konumundadır.⁴⁸

Realist yaklaşımın ilkelerinin oluşmasında önemli katkıları bulunan Machiavelli, devletlerin başlıca dış politika amaçlarını tanımlarken, güvenlik kavramına da açıklık getirmiştir. Machiavelli'ye göre devletin varlığını koruması ve sürdürmesi ile “güç” olgusu arasında doğrudan ve simetrik bir ilişki söz konusudur.⁴⁹

Güvenliğin dar veya geniş kapsamlı tanımlamalarıyla ilgili tartışmalar devam ederken, gelecekte dünyanın daha güvenli olup olmayacağı konusunda da iyimserler ve karamsarlar arasındaki görüş ayrılıkları da devam etmektedir. Birçok çağdaş realist yazar veya neo-realist yazar için, Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenliğin doğasında önemli bir değişim beklenmemektedir. 1991 Körfez Savaşı, eski Yugoslavya'nın ve Sovyetler Birliği'nin bazı bölgelerinin çatışmalarla dağılması, Ortadoğu'da şiddetin devam etmesi, 2003 Irak Savaşı ve “teröre karşı savaş” işaret

⁴⁵ a.g.m.

⁴⁶ Çağrı Erhan, Uluslar arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, s.57-58

⁴⁷ <http://www.belgeler.com/blg/qx4/kreselleme-srecinde-milli-gvenlik-kavrami-national-security-concept-in-the-process-of-globalization> adresinden alınmıştır.

⁴⁸ a.g.e.

⁴⁹ Dedeoğlu, Beril, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, İstanbul, Derin yayınları, 2003, s.28

edilerek, güvensizlik ve sürekli güvenlik dünyasında yaşamaya devam ettiğimiz savunulmaktadır.⁵⁰

Devletler arasında işbirliği ortaya çıkabilir; fakat bu işbirliğini sürdürmek zordur. İşbirliğini zorlaştıran iki neden vardır: bunlardan birincisi aldatma ihtimali; ikincisiyse, devletlerin görece kazançlara yönelik ilgisi.⁵¹

Küresel değişimin unsuru olarak güvenlik, değişimi ilk algılayan ve genellikle yapısal değişikliğini en hızlı şekilde başaran bir perspektife sahiptir. Güvenliğin değişimini etkileyen bazı tanımlamalar bulunmaktadır. Bunlar; tehdit tanımı, düşman tanımı, düşman davranışları, teknolojik imkanlar, insan gelişimi ve doğal değişikliklerdir.⁵²

Klasik ulusal güvenlik anlayışının ülkelerin tehdit algılamalarına göre şekillenmesine karşılık, küreselleşme ile bu tehdit algılama düzeyinin azalması klasik milli güvenlik konseptinin de değişmesi sonucunu gündeme getirmiştir.⁵³

⁵⁰ www.uidergisi.com/wp-content/uploads/2011/06/Uide-Guvenlik-Kavrami.pdf , adresinden 16.07.2013 tarihinde alınmıştır.

⁵¹ a.g.m.

⁵² <http://www.belgeler.com/blg/qx4/kreselleme-srecinde-milli-gvenlik-kavrami-national-security-concept-in-the-process-of-globalization> adresinden alınmıştır.

⁵³ a.g.e.

2.2. GÜVENLİĞİN BÖLGESELLEŞMESİ

Terörün küresel sözcüğü ile birlikte anılmaya başlanmasının miladı, 11 Eylül 2001'de gerçekleşen terörist saldırılardır. A.B.D.'nin uğradığı, hayal gücünü zorlayan bu saldırıya kadar pek çok terör örgütünün sınır aşan eylemlerine karşın terörün küreselleştiği bir sav ya da gerçeklik olarak pek seslendirilmemiş ve kuramsal hale getirilmemiştir. Bu dönüm noktasının ardından dünyadaki tüm güvenlik algılamaları değişmiş ve devletler de politikalarını bu değişime göre ayarlamaya başlamışlardır.⁵⁴ Terörün küreselliğinden bahsetsek te lokal ve bölgesel anlamda da güvenliğin boyutlarından bahsetmek gerekecektir. Bölgesel bir güvenlik sorununun çözümsüzlüğü sonucunda küresel bir hal alacağı aşıkardır. Bu durumda günümüzde küresel boyutta bahsedilen terör ve güvenlik bahsini bölgesel süreçte de incelemek icap edecektir.

Soğuk savaş sonrası ortamın ana özelliği olan bölgesellik daha karmaşık süreçler sonucu bölgelerin oluşması ile ilgilidir. Bir bölge nispeten tutarlı olabilir ki buna da bölge olma derecesi denir. Yüksek bölge olma derecesi ve bölgesel kimlik, aynı zamanda hareket yeteneği ve özellikle de güvenlik idaresi konularında aktörlük sıfatı anlamına gelmektedir. Aktörlük seviyesi en iyi güvenlik alanında ölçülür. Yüksek aktörlük seviyesi, aynı zamanda güvenlik politikalarının o bölgenin dışına çıkarak dünya düzenini bile etkileyebileceği anlamına gelmektedir. Bu durum Avrupa Birliği için geçerlidir.⁵⁵

Sıklıkla kullanılan "bölgesel organizasyon" tanımları ise oldukça belirsizdir. Bazı bölgesel organizasyonlar dünya sisteminin belli bir örgütsel basamağı olarak Birleşmiş Milletlerce açıkça tanınmışlardır. Diğer bölgesel organizasyonlar ise kendiliğinden gelişmekte ve karışık ve çarpık meşruiyet problemleri yaratmaktadır.⁵⁶

1950 ve 1960'lardaki bölgesel entegrasyon çalışmaları ilk etapta ekonomiyle ilgili olsalar da, esas itibariyle barış ve güvenlikle alakalıydılar. Bu bağlamda ulus-devleti de çözümden ziyade sorun olarak görmekteydiler. Konuyla ilgili teoriler; federalizm, fonksiyonalizm ve neo-fonksiyonalizmdi. Avrupa Birliği'nin korucularına ilham veren

54 İşyar, Ömer Göksel, Akademik Bakış, Cilt 2, Sayı 3, Kış 2008, s. 19

55 www.uidergisi.com/wp-content/uploads/2011/06/Teori-ve-Pratikte-Guvenligin-Bolgesellesmesi.pdf adresinden 16.07.2013 tarihinde alınmıştır.

56 a.g.m.

federalizm, bir teoriden ziyade siyasi bir programdı; ortaya çıkacak olan yeni bir tür devlet olsa bile ulus-devlete şüpheyle yaklaşılmaktaydı.⁵⁷

Bugün daha eski bölgesellik dalgası ile yeni nesil bölgeselliği birbirinden ayırtırmak yaygınlaşmıştır. Bu yeni bölgesellik 1980'lerin ikinci yarısından itibaren başlayıp şu anda dünya çapında kalıcı bir olgu haline gelmiştir. Yeni bölgesellik çalışmaları, yeni cepheleri, özellikle de küreselleşme denen olgu bütün koşulları ele almıştır.⁵⁸

Daha yakın zamanlardaki güvenlik kaygıları genellikle çatışmanın bölgeselleşmesi tehlikesine karşın ülkeleri işbirliğine zorlayıcı faktörler olarak görülüyorlardı. Buradan kastedilen; hem yerel çatışmaların dışa doğru yayılarak komşu ülkelere sıçraması, hem de bir çeşit bölgesel örgütün diplomatik ya da askeri müdahalesi ya da tercihen çatışma çözümünde bulunmasıdır. Bu bağlamda güvenliğin bölgeselleşmesi kendi başına bir tarz haline gelmiştir.⁵⁹

Burada bölgesellekle güvenlik arasındaki bağdan söz etmek gerekirse şu şekilde değinebiliriz:

Yerel çatışmaların bölgesel sonuçlarından bahsedebiliriz. Bunlar güvenlik kompleksinin tabiatına ve çeşitli güvenlik problemlerinin belirli bölgelerde yatay ve dikey ilintili olmasına bağlıdır.

Diğer bir bağ olarak, organize olmuş bir bölgenin çatışma yönetimi rolüyle iç bölge güvenliği yada bölgesel düzen ile en yakın çevre ve dünya düzeni arasındaki bağdan bahsedebiliriz. Bölge dışında ve fakat yakın çevrede gerçekleşen çatışma yönetimi, ya ani ve ağır bir çatışmaya ya da tersi olarak durumu değiştirmeye yönelik olabilir. Bu durumda bölge, hem sebep, hem araç hem de çözüm yolu olarak karşımıza çıkabilecektir.⁶⁰

Bölgesel güvenliğin sağlanmasında, üye ülkelerini uluslararası tehditlerden korumak için birer güvenlik şemsiyesi oluşturan Atlantik merkezli NATO ve Avrasya merkezli AGİT'ten bahsedebiliriz. Güvenliği sağlama konusunda misyonları benzerlik gösterse de çalışma prensipleri ve güç kapasiteleri birbirinden farklılık göstermektedir. NATO, bölgesel bir güvenlik örgütü olarak, algıladığı tehditlere karşı askeri tedbir ve çözümleri öncelerken, AGİT, katılımcı devletlerin başından beri askeri çözümlerden

57 a.g.m.

58 a.g.m.

59 a.g.m.

60 a.g.m.

uzak durduğu ve insan hakları mekanizmasının daha fazla öncelendiği bir güvenlik örgütü olmuştur.⁶¹

Güvenlik tanımının genel olarak tartışmalı bir kavram olduğunu daha önce belirtmiştik. Ancak bu kavram daha sonraları Barry Buzan gibi uluslararası ilişkiler uzmanları tarafından eleştirilmiş ve güvenlik kavramı daha geniş bir uluslararası çerçevede tanımlanmıştır. Özellikle Buzan'ın bu konudaki çalışması, devletlerin sadece ulusal güvenliklerini temel alarak geliştirdikleri politikalardan vazgeçmeleri ve komşularının güvenlik çıkarlarını önemsemelerini kapsamaktadır.⁶² Komşuların güvenliği ve güvenlik çıkarlarının önemsenmesi konusunu T.C. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun önderliğinde yeni bir dışişleri politikası kapsamında bir ilke olarak Türkiye Cumhuriyeti hükümeti de "Komşularla Sıfır Sorun" ilkesini politikasına uygulamaya çalışmıştır. Genel olarak tüm komşularla olan sorun ve ilişkileri kapsayan bu dış politikası için Sayın Davutoğlu makalesinde şöyle değinmektedir: "Sıfır sorun" ilkesiyle kastedilen işbirliği ve diyalog vizyonuna Ortadoğu'daki mevcut sorunları ele almak için hala ihtiyaç duyulmaktadır. Bölgesel barış ve istikrarın geleceği derinleşen etnik ve mezhepsel çatışma tarafından tehdit edilmesi nedeniyle, Türkiye yeni bir Soğuk Savaş'a karşı uyarıda bulundu. Bölgemizdeki toplumlara bölecek yeni bariyerlere izin vermemeliyiz, bu tür bariyerler işbirliği ve bütünleşme arayışlarımıza yönelik en büyük sınamalardır...."⁶³Buzan'a göre uluslararası sistem düzensiz ve kuralsızdır. Dolayısıyla uluslararası sistemin güvenliği güvenlik kompleksleriyle sağlanmalıdır. Bu açıdan bölgesel güvenlik örgütleri, uluslararası sistemde kritik bir önem taşımakta, bu tür örgütler hem ulusal hem de uluslararası güvenliğin sağlanmasında başat roller üstlenmektedirler.⁶⁴

II.Dünya Savaşı sonrasında oluşan uluslararası sistem Avrupa'daki dengeleri Sovyetler lehine sonuçlamıştır. Stalin'in yayılcı politikaları Avrupalı liderleri rahatsız etmiş SSCB'nin Avrupa'daki varlığı "Demir Perde" olarak nitelendirilmiştir. Dünyada iki ideolojik ve askeri kutbun oluşması soğuk savaş denenen süreci başlatmıştır. İşte NATO bu süreçte SSCB'ye yönelik batı stratejilerinin uygulanabilmesi ve üyelerinin güvenliklerini sağlaması amacıyla 1949'da

61 www.21yyte.org/arastirma/nato/2013/05/06/6981/bolgesel-guvenligin-saglanmasinda-atlantik-merkezlinato-ve-avrasya-merkezli-agit adresinden 6 mayıs 2013 tarihinde alınmıştır.

62 a.g.m.

63 <http://www.mfa.gov.tr/yeni-donemde-sifir-sorun-politikasi.tr.mfa> adresinden 04.08.2013 tarihinde alınmıştır.

64 www.21yyte.org/arastirma/nato/2013/05/06/6981/bolgesel-guvenligin-saglanmasinda-atlantik-merkezlinato-ve-avrasya-merkezli-agit adresinden 6 mayıs 2013 tarihinde alınmıştır.

kurulmuştur. NATO'yu bir güvenlik örgütü olarak işlevsel hale getiren ise ABD ve ABD kaynakları olmuştur.⁶⁵

Buna karşın askeri bloklar arasındaki anlaşmazlıkları diyalog yoluyla çözmeyi hedefleyen bir konferanslar diplomasisi olarak uluslararası politika sahnesine AGİT çıkmıştır. AGİT'in kuruluşu da 1950'lere dayansa da kurumsallaşması 1995 yılını bulmuştur. İki bölgesel örgüt arasında dikkat edilecek bir husus; NATO, SSCB'nin tehdidini bertaraf etmek ve üye devletlerin güvenliğini sağlamak üzere kurulmuş iken AGİT Doğu ve Batı Bloğu arasında karşılıklı tavizler koparmayı ve diyalogu hedefleyen bir müzakere sürecini anlatmaktadır.⁶⁶

1991'de SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle çift kutuplu dünya düzeni yerini tek kutuplu düzene bırakmıştır. SSCB tehdidini ortadan kaldıran NATO bundan sonra politika değişikliğine giderek bünyesine daha fazla devlet katmış ve kıtasal örgüt olmaktan dünya çapında bir örgüt haline gelmiştir. Bu bağlamda NATO yeni konseptini, Ortadoğu, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya'da çıkan istikrarsızlıklar, otorite boşlukları ve çıkar beklentileri bağlamında yeniden yapılandırmıştır.⁶⁷

Tarihsel değişim süreci içinde NATO geldiği konum itibarıyla barış ortamının sağlanması yerine ABD çıkarlarını daha fazla savunur hale gelmişken AGİT Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin tehdit olmaktan çıkmasıyla batılı değerlere daha fazla yakınlık sağlamsına, insan haklarının geliştirilmesi, ekonomik, sosyal, hukuki konuların gelişiminin sağlanması ve bölgesel çatışmalarda diyalog misyonunun üstlenilmesi konularında politika güncellemesi yapmıştır.⁶⁸

65 a.g.m.

66 a.g.m.

67 a.g.m.

68 a.g.m.

2.3. KÜRESEL VE BÖLGESEL ÖRGÜTLER

Yirminci yüzyılda meydana gelen I. ve II. Dünya Savaşlarında milyonlarca insan yaşamını yitirmiş, binlerce insan sakat kalmış ve telafisi mümkün olmayan maddi ve psikolojik çok büyük zararlar meydana gelmiştir. Bu durumun bir daha yaşanmaması için II. Dünya Savaşı'ndan sonra başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası siyasi, askeri ve ekonomik pek çok çeşitli örgüt kurulmuştur.

2.3.1. Küresel Örgütler

2.3.2. Siyasi Örgütler

2.3.2.1. Birleşmiş Milletler

II.Dünya Savaşı'nı kazanan ülkeler savaş sonunda ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları çözmek için kurulmuştur.

24 Ekim 1945'te 51 ülkenin bir araya gelerek kurduğu Birleşmiş Milletler'in bugün 192 üyesi mevcuttur. Üye ülkelerden A.B.D., Çin, Rusya, Fransa ve İngiltere'nin veto hakları mevcuttur. Bu ülkelerin onaylamadığı kararlar yürürlüğe girmez.⁶⁹

2.3.3. Askeri Örgütler

2.3.3.1. NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

II.Dünya Savaşı'ndan sonra Rusya'ya karşı A.B.D.'nin desteğini alarak Avrupa'nın güvenliğini sağlamak amacıyla kurulmuş siyasi ve askeri bir örgüttür.⁷⁰ Merkezi Belçika'nın başkenti Brüksel'de olan NATO, on Batı Avrupa ülkesi, A.B.D. ve Kanada'nın imzaladıkları Washington anlaşması ile 4 Nisan 1949'da kurulmuştur.⁷¹

69 www.meb.gov.tr/aok/Aok_Kitaplar/AolKitaplar/cografya-8/11.pdf adresinden 26.06.2013 tarihinde alınmıştır.

70 a.g.m.

71 www.diab.gov.tr/uyum-21-uluslararası-kuruluslar.html adresinden alınmıştır.

adresinden 26.06.2013 tarihinde

2.3.4. Ekonomik Örgütler

2.3.4.1. OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)

Dünya petrol rezervlerinin üçte ikisine sahip olan 5 ülke tarafından 1960 yılında Bağdat'ta kurulmuş bir konfederasyondur. Suudi Arabistan, İran, Kuveyt, Irak ve Venezuela örgütün kurucu üyeleridir. Bu ülkeler aynı zamanda yeni üyelerin örgüte katılmalarında veto hakkına da sahiptirler.⁷²

OPEC, petrol fiyatlarının ve üretim miktarlarının belirlenmesinde etkin bir role sahiptir.⁷³

2.3.4.2. IMF (Uluslararası Para Fonu)

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ülkeleri ekonomik kriz yaşarken, A.B.D.'nin altın stokları ve ihracatı artış göstermiştir. Dolayısıyla A.B.D. diğer Avrupa ülkelerini destekleyecek konuma gelmiştir. Fakat bunu doğrudan yapmak yerine kurulacak bir kuruluş üzerinden ekonomik programlar dahilinde yapmak istemiştir. Bu amaçla 1944 yılında 44 devletin katılımıyla Uluslararası Para Fonu kurulmasına karar alınmıştır.⁷⁴

IMF ortaya çıkabilecek kısa vadeli ödeme güçlükleri için devletlere kredi vererek dünya ticaretinin canlı ve devamlı olmasını hedeflemiştir.⁷⁵

Üye sayısı 185 olan IMF'nin amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- Dünya para meselelerinin çözümlenmesi için ülkeler arasında iş birliği sağlamak,
- Dünya ticaretinin dengeli şekilde gelişmesini sağlayarak üye devletlerin istihdamını artırmak ve yüksek büyüme hızına ulaşmasına olanak sağlamak,
- Ülkelerin ödeme güçlüğü çekmemesi için çözümler üretmek,
- Develüasyonlara engel olmak,

72 a.g.m.

73 a.g.m.

74 www.meb.gov.tr/aok/Aok_Kitaplar/AolKitaplar/cografya-8/11.pdf adresinden 26.06.2013 tarihinde alınmıştır.

75 a.g.m

IMF, bilançoları fazla veya açık veren ülkelere müdahale etme hakkına sahiptir. Bunu Governörler Heyeti aracılığıyla yapar. Bu heyette her ülke iştirak ettiği sermaye ile orantılı oy hakkına sahiptir. Buna göre en fazla oy hakkına sermayesiyle doğru orantılı olarak A.B.D.'dir. IMF her ülkeye hissesinin %25'i oranında kredi vermekle mükelleftir.⁷⁶

2.3.4.3. Dünya Bankası

II.Dünya Savaşı'ndan sonra Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) adıyla kurulmuştur. 1947 yılında Birleşmiş Milletler'in özerk uzman kuruluşlarından biri olmuştur.

Günümüzde 181 üye ülkeye sahiptir.⁷⁷

2.3.4.4. OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)

II.Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın yeniden yapılandırılması için 1947 yılında oluşturulan OEEC'nin (Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü) devamı niteliğindeki kuruluştur. Dünyanın en geniş ve en güvenilir karşılaştırmalı istatistik, ekonomi, sosyal veri ve analiz kaynaklarından biridir.⁷⁸

OECD'nin başlıca amaçları şöyle sıralanabilir:

- Gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm üye ülkelerde halkın yaşam standardını iyileştirmek, gelişmeyi sağlayan ekonomik politikalara destek vermek,
- İşsizliğin ortadan kaldırılmasını sağlamak,
- Ülkeler arasında ayırım gözetmeden dünya ticaretinin geliştirilmesine destek vermek,

OECD'ye üye veya üye olma talebinde bulunan ülkeler, demokrasi insan hakları ve yurttaş özgürlüğüne bağlılığı vazgeçilmez değer olarak benimsemişlerdir.⁷⁹

76 a.g.m

77 www.meb.gov.tr/aok/Aok_Kitaplar/AolKitaplar/cografya-8/11.pdf adresinden 26.06.2013 tarihinde alınmıştır.

78 www.diab.gov.tr/uyum-21-uluslararasi-kuruluslar.html adresinden 26.06.2013 tarihinde alınmıştır.

79 www.meb.gov.tr/aok/Aok_Kitaplar/AolKitaplar/cografya-8/11.pdf adresinden 26.06.2013 tarihinde alınmıştır.

2.3.5. Çevre Örgütleri

2.3.5.1. Greenpeace

Çevre olaylarına duyarlılığı artırmak amacıyla 1971 yılında kurulmuştur. Yaptığı çalışmalarda bilimsel veri kaynaklarını esas alır, şiddete başvurmaz ve çalışmalarını basın yoluyla kamuoyuna duyurur. Çalışmalarını bağımsız yürütebilmek için ülkelerden ve şirketlerden bağış veya ekonomik yardım kabul etmez. Tüm çalışmalarında kaynak olarak bireylerden aldığı maddi ve manevi desteği kullanır.

Günümüzde 24 ulusal ve 4 bölgesel ofisi ve 101 ülkede 3 milyon destekçisi vardır.⁸⁰

Başlıca çalışma alanları:

- *İklim değişikliğini durdurabilmek için fosil yakıtların kademeli olarak sonlandırılması ve yenilenebilir enerjilerin teşvik edilmesi,
- *Ticari amaçlı balina avının kontrol altına alınması,
- *Nükleer silahlanma ve nükleer kirliliğe son verilmesi,
- *Küresel ısınmanın durdurulması,
- *Zehirli kimyasalların ortadan kaldırılması,
- *Okyanus ve ormanların korunması,
- *Savaşların önlenmesi⁸¹

2.3.6. Bölgesel Örgütler

2.3.6.1. Avrupa Birliği

İki temel ham madde olan kömür ve çelik sektörünü güçlendirmek ve bunları uluslararası bir otorite altında barışı sürdürmek amacıyla 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak kurulmuştur. 1958 yılında imzalanan Roma anlaşmasıyla üye ülkeler arasında Gümrük Birliği uygulanması öngörülmüştür. Roma anlaşması'nın nihai hedefi sadece ekonomik değil ortak tarım, ulaştırma, rekabet gibi birçok alanda ortak politikalar üretmektir. Ayrıca ekonomik birlikler kurarak ortak dış politika ve güvenlik politikaları oluşturmak da birliğin hedefleri arasındadır.

1992'de imzalanan Maastricht Anlaşması Avrupa Birliği'ni kuran anlaşma sayılmaktadır. 1999 Amsterdam Anlaşması ve 2003 Nice Anlaşması sonrasında

80 a.g.m

81 a.g.m.

Avrupa Birliği, bazı üyeler dışında ortak para (Euro) birimine geçmiş, ortak dışişleri ve güvenlik politikası benimsemiştir.⁸²

2.3.6.2. NAFTA (Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması)

Amerika, Kanada ve Meksika arasında 1994 yılında imzalanan ticari anlaşmadır. İlgili ülkeler arasında ticaret ve yatırımlar liberalize edilmiştir. Amaç, Kuzey Amerika ülkelerinin diğer ülkelere nazaran daha güçlü hale gelmeleridir.⁸³

2.3.6.3. KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği)

1992 tarihinde Türkiye'nin öncülüğünde İstanbul zirvesi sırasında Karadeniz'e kıyısı olan ve yakın devletler (Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya, Türkiye, Ukrayna, Yunanistan) tarafından kurulmuştur.⁸⁴

KEİ'nin amacı:

KEİ üyesi ülkelerin potansiyellerinden, coğrafi yakınlıklarından, ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı özelliklerinden yararlanarak aralarındaki ikili ve çok taraflı ekonomik, teknolojik ve sosyal ilişkileri çeşitlendirmek ve geliştirmek, böylelikle Karadeniz havzasının bir barış, istikrar ve huzur bölgesi olmasını sağlamaktır.

Ayrıca KEİ deklarasyonunda aşağıda bahsi geçen konularda ortak projeler geliştirilmesi ve uygulanması hedeflenmiştir.⁸⁵

- Ulaştırma – Haberleşme
- Bilişim
- İktisadi ve ticari bilgi alışverişi
- Ürünlerin standardizasyonu ve sertifikasyonu
- Enerji
- Madencilik ve ham mineral malzemelerin işlenmesi
- Turizm
- Tarım ve tarıma dayalı sanayi
- Hayvansal ve sıhhi koruma

82 a.g.m.

83 a.g.m.

84 www.diab.gov.tr/uyum-21-uluslararası-kuruluslar.html

adresinden 26.06.2013 tarihinde

alınmıştır.

85 a.g.m.

- Sağlık ve eczacılık
- Bilim ve teknoloji⁸⁶

Burada bölgesel örgütlerden AGİT'in işleyiş tarzı, kurumsal yapılanması ve faaliyet alanları biraz daha geniş yer verilerek anlatılmıştır.

2.3.6.4. AGİT (Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teşkilatı)

II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu sistem kimi zaman gerilimlerin had safhaya çıktığı kimi zamansa tarafların birbiriyle yakınlaştığı bir döneme işaret etmektedir. Bu dönemde Kore Savaşı, U2 olayı*,Küba Krizi gibi gelişmeler ve S.S.C.B.'nin yapmış olduğu askeri müdahaleler iki kutup arasındaki tansiyonu oldukça yükseltmiştir. Her iki tarafın da nükleer silahlara sahip olması sonucu ortaya çıkan dehşet dengesi, tarafların daha ılımlı politikalar izlemesini beraberinde getirmiştir.⁸⁷

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı; (AGİT) uluslararası politika sahnesine, işte bu Soğuk Savaş döneminde ilk olarak Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) adı altında, askeri bloklar arasındaki anlaşmazlıkları diyalog yoluyla en aza indirmeyi amaçlayan, bir müzakere forumu ve konferanslar diplomasisi olarak ortaya çıkmıştır.⁸⁸

3 Temmuz 1973 tarihinde Helsinki'de açılan ve 18 Eylül 1973'ten 21 Temmuz 1975'e kadar Cenevre'de çalışmalarını sürdüren Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, Helsinki'de 1 Ağustos 1975 günü sonuçlandırılmıştır. 1 Ocak 1995 yılında bir teşkilata dönüşerek AGİT adını alan örgüt, aslında S.S.C.B.'nin etkinliği sonucunda doğmuştur. Söz konusu konferansın esas başarısı, Soğuk Savaş bitiren

86 a.g.m.

87 Karabulut, Bilal, Helsinki'den Astana'ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT): AGİT'in Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme, Akademik Bakış, Cilt 4, Sayı 8, Yaz 2011, s.71

*1960 yılının Mayıs ayında Sovyet toprakları üzerinde bir Amerikan Lockheed U-2 casus uçağının düşürülmesi üzerine çıkan ve Sovyet-Amerikan ilişkilerinde önemli bir bunalıma yol açarak Soğuk Savaş şiddetlendiren olay.

88 Demir, Sertif, Dünden Bugüne Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teşkilatı, s.28

Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA)'nın imzalanmasını sağlayarak, Avrupa'yı konvansiyonel tehdit ortamından uzaklaştırması olmuştur.⁸⁹

Helsinki Nihai Senedi olarak da adlandırılan AGİK, uluslararası hukuk açısından "mütabakat" ya da "bağlayıcı olmayan anlaşma" niteliğindedir. Bu bağlamda, "iyi niyet ve gayret/çaba deklarasyonu" olarak da isimlendirilmektedir.⁹⁰

Helsinki Nihai Senedi, İngilizler tarafından hazırlanan "üç sepet" formülü ile şekillenmiştir:

Birinci sepet, genel olarak "güvenlik" konularına odaklanmış olup "Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler ve Güvenlik" ve "Silahsızlanmanın Kimi Yönlerine İlişkin Belge" bu sepette yer almaktadır.⁹¹

Birinci sepetin en önemli özelliği imzacı devletlerin uymalarının beklendiği prensiplerin 10 madde halinde belirtilmesidir. AGİK'in anayasası olarak kabul edilen ve "10 Emir" (Decalogue) olarak ta anılan bu prensipler şunlardır:⁹²

- * Devletlerin egemen eşitliği,
- * Kuvvet kullanma ya da tehdidinden kaçınılması,
- * Sınırların dokunulmazlığı,
- * Toprak bütünlüklerine saygı,
- * Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi,
- * İçişlerine müdahale etmeme,
- * İnsan hakları ve temel özgürlüklere saygı,
- * Halkların self-determinasyon haklarının tanınması,
- * Devletler arasında işbirliği,
- * Uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesi.

89 Demir, a.g.e., s.28

90 Karabulut, a.g.e., s.72-73

91 Karabulut, a.g.e., s.72-73

92 Karabulut, a.g.e., s.72-73

Helsinki Nihai Senedi'nin ikinci sepeti, ekonomi, bilim, teknoloji ve çevre konularında işbirliği ile ilgilidir.

Üçüncü sepet ise temelde insani konularla ilgilidir. Bu bağlamda; insan hakları, seyahat özgürlüğü, kültürel değişim ve eğitim ile ilgili konular bu sepette yer almıştır. Üçüncü sepet Batı Bloku'nun beklentilerini tam olarak karşılar nitelikteydi.⁹³

Kendine özgü kurumsal yapısı olan söz konusu teşkilat, Avrupa güvenliği için Batı ile eski Doğu Bloğu ülkelerini bir araya getiren yegane güvenlik kuruluşudur.⁹⁴

2.3.6.4.1. Agit'in Niteliği Ve Kurumsal Yapılanması

AGİT, bazı akademisyenlerce "orta güçte bir örgüt" olarak nitelendirilmektedir. Zira AGİT; BM, AB veya NATO gibi örgütlere göre zayıf bir örgüttür. Fakat tarihsel geçmişi, yürüttüğü faaliyetler, kapsadığı coğrafya gibi kriterler göz önünde bulundurulduğunda ise Şangay İşbirliği gibi örgütlerin de oldukça ilerisindedir.⁹⁵

AGİT, Avrupa, Merkez Asya ve Kuzey Amerika'dan toplam 57 ülke ile dünyanın en büyük bölgesel güvenlik organizasyonudur. Bütçesi yaklaşık olarak 150 milyon Euro'dur.⁹⁶

Coğrafi olarak bakıldığında AGİT bölgesi olarak isimlendirilen alanın A.B.D.'den başlayarak, Rusya Federasyonu'nun Pasifik kıyılarına kadar uzandığı görülmektedir. Örgütün ismi "Avrupa" biçiminde başlamaktaysa da üye ülkelere bakıldığında dünya ölçeğindeki bir alana sahip olduğu görülmektedir. Bu alan yaklaşık olarak dünya yüzölçümünün %35'ine tekabül etmektedir.⁹⁷

AGİT'in kurumsal yapılanması ise üç başlık altında ele alınabilir:

93 Karabulut, a.g.e., s.72-73

94 Demir, Sertif, Dünden Bugüne Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teşkilatı, s.28

95 Karabulut, a.g.e., s.78

96 <http://www.osce.org/who> adresinden alınmıştır.

97 Karabulut, a.g.e., s.79

2.3.6.4.1.1. Müzakere ve Karar Alma Organları

- **Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi (Summits of Heads of States or Governments):**
Kural olarak her iki yılda bir toplanan ve AGİT'in önceliklerinin ve genel stratejilerinin belirlendiği en yüksek düzeydeki toplantılardır.⁹⁸
- **Bakanlar Konseyi (Ministerial Council):**
AGİT'in en önemli karar alma ve yürütme organıdır. Bakanlar konseyi, üye ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşur ve zirvenin yapıldığı yıllar hariç yılda en az bir kere toplanır. Üye ülkeler, konseyin ek toplantılar yapmasına karar verebilir. Konsey zirve toplantılarının hazırlıklarında rol oynar ve bu toplantılarda alınan kararların ve görevlerin yerine getirilmesini sağlamaktadır.⁹⁹
- **Daimi Konsey (Permanent Council):**
1993 yılındaki Roma Bakanlar Konseyi toplantısında Daimi Komite adıyla kurulmuş ve 1994 Budapeşte Zirvesinde Daimi Konsey adını almıştır. Daimi Konsey Viyana'da Daimi Temsilciler seviyesinde toplanmaktadır. AGİT bölgesindeki gelişmeleri tartışmak ve kararlar almak üzere haftalık olarak toplanmaktadır.¹⁰⁰
- **Yüksek Konsey (Senior Council):**
Paris şartı ile kurulan Kıdemli Memurlar Komitesi'nin adı değiştirilerek 1994 yılında Yüksek Konsey olmuştur. AGİT faaliyetlerinin koordinasyonu, yönetimi ve gözden geçirilmesinden sorumlu birimdir. Bu birim, 1997'den itibaren yalnızca Ekonomik ve Çevresel Forum olarak toplanmaktadır. Bu nedenle Yüksek Konsey, Ekonomik ve Çevresel Forum olarak nitelendirilebilir.¹⁰¹
- **Güvenlik İşbirliği Forumu (Forum for Security Cooperation –FSC-):**

98 Karabulut, a.g.e., s.79

99 Karademir, Havva, Kırıkkale Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.68

<http://www.belgeler.com/blg/1g61/agt-avrupa-gvenlik-ve-birlii-tekilati-in-uluslararası-uyumazlıkların-barii-zmndeki-rol-kosova-krizi-osce-organization-for-security-and-cooperation-in-europa-s-role-in-the-peaceful-settlement-of-international-disputes-kosovo-crisis> adresinden alınmıştır.

100 Karademir, a.g.e., s.69

101 Karabulut, a.g.e., s.80

1992 yılında düzenlenen Helsinki Zirvesi ile kurulmuştur.¹⁰²AGİT üyesi ülkelerin temsilcilerinden oluşan Güvenlik İşbirliği Forumu, haftalık olarak Viyana'da toplanarak Avrupa'da güvenlik ve istikrarın güçlendirilmesi konusunda görüşmelerde bulunmaktadır.

Forumun temel amaçları: Silahların kontrolü, silahsızlanma, güven ve güvenlik artırıcı önlemler alanında görüşmeler yapmak, güvenlikle ilgili olarak düzenli danışma ve yoğun işbirliğini sağlama, çatışma risklerini azaltmak ve üzerinde anlaşılabilir önlemlerin uygulanmasını sağlamaktır.

Forum ayrıca güven ve güvenlik getirici önlemlerin uygulanmasından da sorumludur.¹⁰³

2.3.6.4.1.2. Operasyonel Yapılar ve Organlar

- **Başkanlık:** Yönetimsel ve idari görevlerle sorumludur. Bu görev en son ev sahipliği yapmış Bakanlar Konseyindeki Dışişleri Bakanı tarafından icra edilir.¹⁰⁴
- **Troyka:** Bir önceki ve bir sonraki başkanları da içeren yönetim ve yürütmeden sorumlu birimdir.¹⁰⁵
- **Genel Sekreter:** Başkanlık makamının temsilcisi olarak hareket eder ve başkanlığın faaliyetlerini destekler. Genel sekreter, AGİT'in en önde gelen idari personeledir ve Konsey tarafından üç yıllık periyod için seçilmiştir.¹⁰⁶
- **Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (The Office for Democratic Institutions and Human Rights):** Merkezi Varşova'da olan birim, AGİT'in insan haklarının korunması ve seçim gözlemciliği gibi temel saha

102 Karabulut, a.g.e., s.80

103 Karademir, Havva, Kırıkkale Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.70

<http://www.belgeler.com/blg/1g61/agt-avrupa-gvenlik-ve-birlii-tekilati-in-uluslararası-uyumazlıkların-barış-zmndeki-rol-kosova-krizi-osce-organization-for-security-and-cooperation-in-europa-s-role-in-the-peaceful-settlement-of-international-disputes-kosovo-crisis> adresinden alınmıştır.

104 Rauf, Tariq, Nikitin, Mary Beth, Rissanen, Jenni, Inventory of International Nonproliferation Organizations and Regimes, 2000 Edition, s.66, <http://cns.miis.edu/inventory/pdfs/inven2k.pdf>

105 Rauf, Nikitin, Rissanen, a.g.m., s.66

106 Rauf, Nikitin, Rissanen, a.g.m., s.66

operasyonlarını gerçekleştirmektedir. Bu birime bağlı olarak beş departman görev yapmaktadır.¹⁰⁷

Bunlar; Seçimler Departmanı, Demokratikleşme Departmanı, İnsan Hakları Departmanı, Tolerans ve Ayrımcılığın Önlenmesi Departmanı ve Roma ve Sinti Konuları Kontak Noktası'dır.¹⁰⁸

2.3.6.4.1.3. Siyasi Yapı

AGİT belgeleri anlaşma niteliğinde değildir, hukuki bağlayıcılıkları yoktur. Kararlar devletler üstü bir nitelik taşımamaktadır. Yasal açıdan bağlayıcı olmamalarına rağmen, siyasi açıdan bağlayıcı nitelik taşıyan belgelerdir. AGİT belgelerinde yer alan vaatler, güçlerini AGİT denetim sisteminden almaktadırlar.¹⁰⁹

Konferanslar sürecinden teşkilat olarak bölgesel bir kuruluş haline gelen AGİT, BM çerçevesinde faaliyet göstermektedir. AGİT'in güvenlik konsepti globaldir ve bir savunma boyutu yoktur. AGİT'in zorlama tedbirlerine emretme yetkisi de yoktur. Bu boşlukları doldurmak üzere, BM, NATO, BAB ve AB gibi kurumlarla işbirliği yapmak yolunu seçmiştir. Bu, aynı zamanda 1990 sonrasında benimsenen hiçbir kurumun tek başına Avrupa'nın güvenliğini sağlayamayacağı ve kurumların karşılıklı olarak birbirlerine kilitlenmesi ve birbirlerini tamamlaması gerektiği ilkesine uygundur.¹¹⁰

107 Karabulut, Bilal, Helsinki'den Astana'ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT): AGİT'in Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme, Akademik Bakış, Cilt 4, Sayı 8, Yaz 2011, s.81

108 <http://www.osce.org/odihr/43580> adresinden alınmıştır.

109 Karademir, Havva, Kırıkkale Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.76

<http://www.belgeler.com/blg/1g61/agt-avrupa-gvenlik-ve-birlii-tekilati-in-uluslararası-uyumazlıkların-barii-zmndeki-rol-kosova-krizi-osce-organization-for-security-and-cooperation-in-europa-s-role-in-the-peaceful-settlement-of-international-disputes-kosovo-crisis> adresinden alınmıştır.

110 Karademir, a.g.e. s.77

2.3.6.4.2. Agit' İn Günümüzdeki Temel Faaliyetleri

AGİT'in günümüzde dört temel misyonu olduğu söylenebilir. Bunlar: demokratikleşme süreçlerinin desteklenmesi, önleyici diplomasi, çatışmaların çözümü ve çatışma sonrası güvenlik inşaaı şeklinde sıralanabilir.

Demokratikleşme süreçlerinin desteklenmesi konusunda AGİT; ilgili ülke vatandaşlarının ana dillerini konuşabilmeleri, okul müfredatlarının düzenlenmesi, azınlık haklarının korunması ve seçimlerin demokratik kurallara uygun olarak yapılmasının izlenmesi vb. konularda faaliyetler yürütmektedir.

Önleyici diplomasi alanı, en genel anlamda "erken uyarı" ve "erken müdahale" konseptleri kapsamındaki faaliyetleri içermektedir.

Çatışmaların çözümü noktasında ise, çatışmanın tarafları arasında ateşkesin sağlanması, ikili ve çok taraflı müzakerelerin başlatılması ve yürütülmesi ve barışı koruma güçlerinin izlenmesi gibi faaliyetler söz konusudur.

AGİT'in üstlendiği misyonların son aşaması, çatışma sonrası güvenlik inşaaıdır. Bu aşamada AGİT; silahsızlan(dır)ma anlaşmaları, seçimlerin denetlenmesi, mültecilerin eve dönüşlerinin sağlanması ve çatışma tarafları arası ikili ve çok taraflı müzakerelerin sürdürülmesi konularına odaklanmıştır.¹¹¹

1992 yılında yayınlanan Helsinki Belgesi ile AGİT'in saha operasyonları içinde önemli bir yeri olan barışı koruma operasyonları kapsamındaki faaliyetleri şu şekilde sıralanmıştır: erken uyarı, çatışmaların önlenmesi, kriz yönetimi ve sorunların barışçıl çözümü. Bu kapsamda, AGİT'in taraflar arasında ateşkesin sağlanması, askeri birliklerin çekilmesinin gözlemlenmesi, sivillere insani ve ekonomik yardım yapılması gibi konulara odaklanması öngörülmüştür.¹¹²

Ayrıca barışı koruma operasyonlarının askeri ya da sivil personeli kapsayabileceği, küçük ya da büyük ölçekli olabileceği ve bu misyonların gözlemcilikten sorunlu bölgeye AGİT personelinin yerleşmesine kadar geniş bir yelpazeyi kapsayabileceği karara bağlanmıştır. Yine bu belgede AGİT'in barışı

111 Karabulut, Bilal, Helsinki'den Astana'ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT): AGİT'in Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme, Akademik Bakış, Cilt 4, Sayı 8, Yaz 2011, s.82

112 Karabulut, a.g.e., s.82-83

koruma operasyonlarında güç kullanımında bulunamayacağı ve bu konuda BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarını göz önünde bulunduracağı belirtilmiştir.¹¹³

AGİT saha operasyonları kapsamında günümüze kadar 18 görev icra etmiş ve etmektedir. AGİT'in BM kararları doğrultusunda üstlendiği saha operasyonları şu şekilde sıralanabilir:

113 Karabulut, a.g.e., s.83

Çatışmaların Önlenmesi Kapsamındaki Misyonlar	Çatışmaların Çözümü Kapsamındaki Misyonlar	Çatışma Sonrası Yürütülen Misyonlar
Kosova, Sancak ve Voyvodina (1992-1993)	Karabağ Sorunu (1992-Devam Etmekte)	Makedonya (Üsküp) (1992-Devam Etmekte)
Makedonya (1992-200)	Gürcistan Misyonu (1992-2009)	Bosna Hersek (1994-Devam Etmekte)
Litvanya (1993-2001)	Moldova Misyonu: Transdinyester Sorunu (1993-Devam Etmekte)	Tacikistan (1994-Devam Etmekte)
Ukrayna (1994-1999)	Çeçenistan Sorunu (1995-2002)	Hırvatistan (1996-2007)
Azınlıklar Yüksek Komiserinin Müdahaleleri		Arnavutluk (1997-Devam Etmekte)
		Kosova (1999-Devam Etmekte)
		Makedonya (2001-Devam Etmekte)
		Sırbistan (2001-Devam Etmekte)
		Karadağ (2006-Devam Etmekte)

Bölgesel ve küresel örgütlere ayrı ayrı değindikten sonra uluslar arası bir örgüt olan ve özellikle bu bölgenin kaynaklarından çıkmış, bu bölgeye has ve herhangi bir Arap-İsrail sorununda ilk akla gelen Arap Ligi'nden de bahsetmek gerekecektir.

2.3.6.5. Arap Ligi

Arap ülkeleri arasında işbirliği ve dayanışmayı güçlendirmek ve Arap dünyasını ilgilendiren konularda ortak tutum sergilemek amacıyla 22 Mart 1945 tarihinde Mısır'ın Kahire şehrinde kurulmuştur. Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Cezayir, Cibuti, Fas, Filistin, Irak, Katar, Komorlar, Kuveyt, Libya, Lübnan, Mısır, Moritanya, Oman, Sudan, Somali, Suudi Arabistan, Tunus, Ürdün ve Yemen örgüte üye ülkelerdir.¹¹⁴

Zaman içinde İsrail-Filistin ihtilafının çözümü, Lübnan iç savaşının sona erdirilmesi, Irak'taki gruplar arasında uzlaşma sağlanması gibi konularda aktif rol oynamaya çalışmıştır. Özellikle Lübnan iç savaşını sona erdiren Taif Anlaşması'nın (1989) imzalanmasında önemli katkı sağlamıştır. Ayrıca, İsrail'in 1967 öncesi sınırlarına dönmesi ve karşılığında da Arap ülkelerinin İsrail ile ilişkilerini normalleştirmesine dayalı Arap Barış Planı kararı da 2002'de Beyrut'ta toplanan Arap Ligi zirvesinde alınmıştır. Ayrıca son zamanlarda Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde yaşanan ve "Arap Baharı" olarak adlandırılan değişim ve dönüşüm süreçleri ile Libya ve Suriye krizlerinin aşılması noktasında uluslararası camianın dikkatini çeker boyutta gayret ve girişim içindedir.¹¹⁵

114 <http://www.mfa.gov.tr/arap-ligi.tr.mfa> adresinden 26.06.2013 tarihinde alınmıştır.

115 a.g.m.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ORTADOĞU'DA GÜVENLİK SORUNU

Uluslararası güvenlik konularında çalışan uzmanlar ve akademisyenler, uluslararası politikanın ağırlık merkezinin Kuzey Atlantik-Avrupa ekseninden, Ortadoğu-Avrasya eksenine doğru kaymakta olduğu konusunda görüş birliği içindedirler.¹¹⁶

Şu ana kadar dünyanın farklı bölgelerinde yaratılan bölgesel güvenlik çerçeveleri Avrupa dışında gelişme aşamasındadır.¹¹⁷

1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması, 20. Yüzyılın başında da petrolün öneminin artmasıyla Ortadoğu bölgesi Batı için büyük önem kazanmıştır. Bölgenin öneminin artmasıyla birlikte, bölgenin zenginliklerine nüfuz etmek amacıyla büyük devletler arasında rekabet te başlamıştır. Bölge I. Dünya Savaşı sonrası İngiltere ile Fransa'nın, II. Dünya Savaşı sonrası da A.B.D ve Sovyetler Birliği'nin rekabetine sahne olmuştur.¹¹⁸

20. yüzyılın başlarından itibaren sürekli istikrarsız olan bölgeyi bugün birçok sorun karakterize etmektedir. Filistin meselesi, aşırı silahlanma, etnik ve dini milliyetçilik, bunlarla bağlantılı olarak terörizm bölgenin belli başlı sorunları arasındadır. Söz konusu sorunlar bölgeyi ister istemez güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya bırakmaktadır.¹¹⁹

116 <http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/kibaroglu-orsam-ortadoguanaliz-nisan2012.pdf> adresinden alınmıştır.

117 www.uidergisi.com/wp-content/uploads/2011/06/Teori-ve-Pratikte-Guvenligin-Bolgesellesmesi.pdfadresinden16.07.2013 tarihinde alınmıştır.

118 Yılmaz, Türel, Uluslar arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Seçkin Yayıncılık,Ankara,2002,s.115-116

119 Yılmaz, a.g.e., s.115-116

3.2. ORTADOĞU'DA AKTİF ÇATIŞMA BÖLGELERİ

Ortadoğu'da üç aktif çatışma bölgesine işaret edilmektedir. Söz konusu çatışma alanları:

- Arap-İsrail Bölgesi
- Körfez Bölgesi
- Türkiye-İrak-Suriye Üçgeni¹²⁰

3.2.1. Arap-İsrail Çatışma Bölgesi

Arap-İsrail savaşları 1948 Mayıs ayında İsrail'in bağımsızlık ilanı ile başladı ve 1949'da İsrail ve Arap devletleri (başlıca Mısır, Suriye, Ürdün ve Filistin) arasında bir dizi ateşkes anlaşmasının imzalanmasıyla sona ermiştir.¹²¹

Taraflar ateşkesten hemen sonra gelecekteki çatışmalar için hızla hazırlıklara başladılar ve bu olay bölgede silahlanma yarışını hızlandırmıştır.¹²²

Birinci Arap-İsrail Savaşı'nın sona ermesinden sonra bölgeye silah akışı yoğun şekilde devam etmiştir. Bu olay, Soğuk Savaş'ın başlamasıyla aynı zamana denk geldi. Bu dönemde yeni oluşmaya başlayan iki kutuplu dünyanın süper güçleri, silah satışları vasıtasıyla bölge ülkeleri üzerinde etkili olmak istemişlerdir.¹²³

A.B.D.'nin Sovyetler Birliği'ni "çevreleme politikası" 'nın bir parçası olarak dünyada bir ittifaklar ağı geliştirmeye başlaması, bu ağ çerçevesinde NATO'ya bir Ortadoğu ülkesi olan Türkiye'nin katılması, Irak, Ürdün ve Türkiye'ye hızlı silah akışı, Mısır ve İsrail'in silah akışından etkilenmeleri ve onların da kendi silah kaynaklarını araştırmalarına, Sovyetlerin ise bölgede olan hareketlilikten rahatsız olması ve müdahil olarak Mısır'a geniş ölçekli silah satışı, İsrail'in Fransa ile silah anlaşmasına girmesi, 1956 Süveyş Savaşı'nı takiben dış müdahalelerin ve silahlanmanın artmasına sebep olmuş,

120 Yılmaz, a.g.e., s.115-116

121 Armaoğlu, Fahir, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1989, s.101-105

122 Yılmaz, a.g.e., s.115-116

123 Yılmaz, a.g.e., s.115-116

bölgedeki bu silahlanma yarışı 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra da devam etmiştir.¹²⁴

3.2.2. Körfez Bölgesi

Körfez bölgesinde İran ve Suudi Arabistan'ın silah yarışına katılmaları 1970'li yılların başından itibaren başlamıştır. Bu dönemde petrol gelirleri arttığı için silah satışları A.B.D. ve diğer satıcılar açısından, bölgenin enerji potansiyeline girişi sağlayacak önemli bir araç olarak görülmüştür.¹²⁵

Petrol gelirleri hızlı bir şekilde artan İran bölgesel bir güç haline gelmek konusunda çabalarını artırmıştır. İran'ın söz konusu çabaları A.B.D. tarafından desteklenmiş ve 1977-1980 yılları arasında İran, 3,4 milyar dolarlık silah, teknoloji ve askeri teçhizat satın almıştır.¹²⁶

İran'ın bu derece silahlanmaya başlaması, başta Suudi Arabistan olmak üzere bölgede endişeye sebep olmuştur. İran Şahı Rıza Pehlevi'nin "bölge polisliği" şeklindeki faaliyeti Suudi çıkarları ve güvenliğini tehdit etmiştir. Bu nedenle Suudiler de toplu miktarda ileri teknolojiye sahip silahlar almaya başladılar. İran olayında olduğu gibi A.B.D. yine Suudilerin güvenlik çıkarlarını garanti etme ve petrodolarlarını işleme konusunda yardımcı olmuştur. İran ve Suudi Arabistan'ın bu şekilde silahlanması Irak'ı da harekete geçirmiştir. Sovyet silahlarına ek olarak Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinden Mirage F-1 savaş uçakları satın almıştır. 1980'li yıllarda Irak'ın silah ve askeri teknolojiye 50 milyar dolar harcadığı rapor edilmiştir.¹²⁷

Sonuç olarak Ortadoğu'daki silah yarışı büyük güçlerce desteklenmekte ve bir bölgedeki askeri büyüme diğerlerini buna cevap vermeye yöneltilmektedir.¹²⁸

124 Yılmaz, a.g.e.,s.119-120

125 Yılmaz, a.g.e.,s.119-120

126 Yılmaz, a.g.e.,s.119-120

127 Yılmaz, a.g.e.,s.119-120

128 Yılmaz, a.g.e.,s.120

3.2.3. Türkiye-Irak-Suriye Üçgeni

Türkiye hem bir Avrupa ülkesi olarak hem de bir Ortadoğu ülkesi olarak önemli bir konuma sahip bulunmaktadır. Türkiye, Irak ve Suriye'nin Fırat ve Dicle nehirleri ile büyük su kaynaklarını kontrol etmektedir. Türkiye'nin 1980'li yıllarda başlattığı Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) çerçevesinde bu nehirler üzerinde baraj ve su projeleri inşası Irak ve Suriye ile Türkiye'yi potansiyel çatışmaya yöneltmektedir.¹²⁹

Türkiye'nin tarihsel olarak bakıldığında Irak ile siyasi ve ekonomik ilişkileri genel olarak olumlu gitmiş ise de dönem dönem özellikle terör örgütlerinin Türkiye aleyhine faaliyette bulunduğu yıllar ve 1991 Körfez savaşı yılları itibariyle de bozulmalar ve ciddi sarsıntılar yaşamıştır. Bu süreç günümüze kadar düzensiz ve dengesiz boyutta gelişmiştir.

Suriye ile yine tarihsel kinin zaman zaman üzeri örtülse de terör örgütüne dönemsel destekle tekrar ilişkilerin seviyesi son derece kötüye gitmiştir. Bu süreç terörist başının yakalanması, ortak ekonomik ve siyasi çıkarların ve dostane komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi ile geçtiğimiz son birkaç yıla kadar son derece mükemmel olan iki ülke ilişkilerinin "Arap Baharı"nın devamı neticesinde Beşar Esad yönetimine düşman olan A.B.D ve Avrupa ülkelerine Türkiye'nin de yüksek perdeden destek olması tekrar iki komşu ülkenin arasını açmış ve ilişkiler son derece yara almıştır.

Görülmektedir ki bu üçgende ilişkiler pamuk ipliğine bağlıdır. Bölgede çıkarı olan büyük güçlerin kontrolü üzerinden ülke ilişkileri belirlenmekte ve seyretmektedir.

129 Yılmaz, a.g.e.,s.120

3.3. ORTADOĞU'NUN GÜVENLİĞİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Hem devletsel bazda hem de genel olarak Ortadoğu'nun güvenliğini etkileyen pek çok iç ve dış faktör mevcuttur.

Bu faktörleri dinsel çeşitlilik, petrol ve ekonomik güvenlik, su meselesi, silahlanma yarışı, siyasi kültür ve politik yapı, otoriter liderlik vs. gibi başlıklar altında toplayabiliriz.

3.3.1. Ortadoğu'da İslam ve Terörün Güvenlik Algılaması Üzerindeki Etkisi

Ortadoğu İslamiyet'in doğuşu ve zaman içinde bu dine bağlı insanların sürekli çoğalmasıyla bir müslümanlık merkezi olmuştur. İslamiyetin dışında ayrıca Musevilik ve Hristiyanlık dinleri de mevcuttur.

Ortadoğu'nun çok katmanlı bu dini yapısı 1400 yıl boyunca Ortadoğu politikalarında her zaman önemli rol oynamıştır.¹³⁰

Günümüzde, İslam kaynaklı terör adı altında anılan hareketler, Ortadoğu bölgesi kapsamında çeşitli unsurlardan beslenmektedir. Bölge genelinde her geçen gün yaygınlaşan ve uçlara kayan İslami hareketler ve grupların oluşmasında öne çıkan olgu, bu unsurların Ortadoğu toplumlarında Batılı kültürel, politik ve ekonomik değerlere karşı bir tepki olarak ortaya çıktığıdır. Batı kültürünün etkisi ve bu kültürün gün geçtikçe daha fazla oranlarda kendine Ortadoğu coğrafyasında yer edinmesi İslami grupların dikkatini çekmektedir. Bölge genelindeki çöküşün, geçmişten ve geleneksel değerlerden kopuşun başlıca nedeni olarak Batı'nın görülmesi, devletlerin sorunları ve toplumların diğer sıkıntıları da üzerine eklendiğinde ve ayrıca çıkar çatışmaları da işin içine girdiğinde İslami hareketler şiddete ve terörizme yönelmektedir.¹³¹

130 Kona, Gamze Güngörmüş, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (8), 2004, s.114

131 Kona, a.g.e.,s.115

3.3.2. Ortadoğu'da Yeraltı Kaynakları ve Ekonomik Dengesizliğin Güvenlik Algılaması Üzerine Etkisi

Günümüzde Ortadoğu bölgesi çoğu insan için öncelikle zengin petrol kaynaklarıyla özdeşleşmiş durumdadır. Petrol kaynaklarının verimliliği Ortadoğu bölgesinin zaman içinde gelişim çizgisinde en etkili faktör haline gelmiştir. Bölge içi çekişmelere, sosyal, ekonomik, politik ve askeri yapıların şekillenmesine, dış güçlerin bölgeye olan ilgisine ve genel istikrarsızlık ortamına bakıldığında petrolün önemi ortaya çıkmaktadır.¹³²

Bölge içindeki çekişmelerin oluşmasında rol oynayan dış güçler, petrol konusundaki politikaları doğrultusunda bir çok kez aktif olarak çatışmalara katılmışlardır. Bunların en bilineni 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali sonucu gerçekleşen Körfez Savaşı'dır.¹³³

Bu gerçeği Mehmet Kocaoğlu şu şekilde ifade etmektedir: “ Bu savaşın altında yatan temel neden; Kuveyt'in petrolünü Irak'a kaptırmak istememesinden başka bir şey değildir. Ne demişti Başkan Nixon ve Bush, A.B.D. Ortadoğu'da hiç kimsenin hakim duruma gelmesine ve Ortadoğu petrollerinin dost olmayan ellerde bulunmasına izin veremez. Aynen öyle oldu, Irak'ın Kuveyt'e hakim olmasına izin verilmedi.”¹³⁴

3.3.3. Ortadoğu'da Su Kaynaklarının Paylaşımı Konusunun Güvenlik Algılaması Üzerindeki Etkisi

Genel olarak bakıldığında Ortadoğu bölgesinde su sorunu direkt bir çatışmaya yol açmasa da bölge devletleri arasında zaten çok yüksek olan çatışma potansiyelini artırmaktadır.¹³⁵ Daha önce de belirttiğimiz üzere Fırat ve Dicle nehirleri nedeniyle Türkiye-Irak-Suriye üçlüsünde terörden sonraki bir başka sorun su meselesi olmakta ve gelecekte daha da şiddetleneceği öngörülmektedir. Bu konuya 21 Aralık 2012 tarihli köşesinde A.B.D. istihbaratının 2030 yılına dönük küresel yönelişlerine değinen Sedat Ergin de yazısında şöyle bahsetmektedir: “Bugün 7.1 milyar olan dünya nüfusu

132 Kona, a.g.e., s.119

133 Kona, a.g.e., s.120

134 Kona, a.g.e., s.120

135 Kona, a.g.e., s.122

2030'da 8.3 milyara yükselecek, iklim değişiklikleri; gıda, su ve enerji ihtiyaçlarının karşılanmasını güçleştirecektir. Yerkürenin kurak bölgeleri daha da kuraklaşırken, yağışların azalması beklenen bölgelerden biri de Ortadoğu'dur.¹³⁶

Ortadoğu bölgesinin dengesiz güvenlik yapısı su sorununa akılcı ve maksimum fayda sağlayacak çözümlere ulaşılmasını engellemekte, tam tersine bu sorun doğrultusunda yeni çatışma alanları yaratılmaya çalışılmaktadır.¹³⁷

Özellikle 1967 yılındaki "Altı Gün Savaşları"nda savaşın çıkmasında su kaynaklarının önemli rolü olduğu bilinmektedir.¹³⁸

İsrail'in su kaynakları konusundaki sıkıntısı Ortadoğu Barışını da doğrudan etkilemektedir. Ayrıca İsrail'in Suriye ile barış görüşmelerini çıkmaza sokma pahasına Golan Tepeleri'ndeki işgali sürdürmesinde, bu tepelerin stratejik önemi kadar buradaki su kaynaklarının İsrail açısından taşıdığı jeoekonomik önem de etkili olmaktadır.¹³⁹ İsrail su ihtiyacının yaklaşık % 25-30'u Batı Şeria'dan, % 10-15 (bazı kaynaklarda bu oran 30-35'e kadar çıkmaktadır.) Golan Tepeleri'nden sağlamaktadır.¹⁴⁰

Sonuç olarak, su sorunları Ortadoğu güvenliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Zaten bölgede kıt olan su kaynakları hesaplı ve verimli şekilde kullanılmamaktadır. Diğer bölgelere nazaran çok daha fazla şiddet potansiyeline sahip Ortadoğu'da "su savaşlarının" çok yakın bir zamanda yaşanacağı iddia edilmektedir.¹⁴¹

136 <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/22203979.asp> adresinden alınmıştır.

137 Kona, Gamze Güngörmüş, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (8), 2004, s.122

138 Kona, a.g.e., s.123

139 Davutoğlu, Ahmet, Stratejik Derinlik- Türkiye'nin Uluslar arası Konumu, 2001, Küre Yayınları, İstanbul, s.138

140 Gürson, Poyraz, Suriye, Atılım Üniversitesi Yayınları; 32. İşletme Fakültesi Yayınları no;3, Ankara, 2010, s.98

141 Kona, a.g.e., s.124

3.3.4. Ortadoğu'da Silahlanma Konusunun Güvenlik Algılaması Üzerindeki Etkisi

1950'lerin başlarından itibaren Ortadoğu'nun geniş bir kısmı silahlı güçler tarafından yüksek seviyede silahlanmaya zorlanarak karakterize edilmiştir. Bu, gerçekten Ortadoğu'nun uluslararası politikasında prensip haline gelmiştir. Bu silahlanmanın Arap-İsrail Çatışması, Arap Devletleri arasındaki anlaşmazlıklar, süper güçlerin bölgedeki çıkarları gibi pek çok seviyesi ve nedeni olmakla beraber asıl neden Arap-İsrail çatışması olarak adlandırılır.¹⁴²

Çatışmaların hiç tükenmediği Ortadoğu'da her çatışma, silahlanmayı da beraberinde getirmiştir. Çatışmaların yanı sıra Ortadoğu ülkelerinin despot rejimlerinin devamlılığı aktif bir gücün varlığını gerekli kılmıştır. Bu durum ise, doğal olarak sürekli silahlanma anlamına gelmektedir.¹⁴³

Günümüz itibariyle silahlanma bölge devletlerinin güvenlik yapılanmalarında önemli bir unsur teşkil etmektedir. Soğuk savaş sonrasında iki büyük güç arasında adeta bir yarışa dönüşen silahlanma dolaylı olarak her iki tarafın da alt bölgesel sistemlerine yayılmıştır.¹⁴⁴

Dünya genelinde silah satışlarına ve askeri giderlerin oranlarına bakıldığında Ortadoğu bölgesi her zaman ön sıralarda yer almıştır. Ortadoğu bölgesindeki askeri harcamalar nüfusa oranlandığında dünyada ilk sırayı alır.¹⁴⁵

Bu durumun ortaya çıkmasında iç ve dış çeşitli nedenler vardır:

- Pazarlık gücü oluşturma,
- Bölge içerisinde kendi ideolojisini yayma,
- Karşı tarafı silahlanma yarışı içerisine sokma,
- Savaş kazanma,
- Büyük güçlerin bölgede bazı devletleri silahlandırarak güçlü hale getirmek ve bu suretle bölge içerisinde kendi politikalarını uygulayacak "bölgesel polisler" yaratmak.¹⁴⁶

142 Evron, Yair, Bulletin of the Atomic Scientists, February 1978, s.44

143 Yılmaz, Türel Uluslar arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, s.127

144 Kona, Gamze Güngörmüş, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (8), 2004, s.125

145 Kona, a.g.e., s.125

146 Yılmaz, a.g.e., s.128

Silah kontrolünün kendi içindeki anlamı yani Ortadoğu güvenlik ajanmanları şeklinde adlandırıldığında daha etkili ve muhtemelen de koruması daha kolay olacaktır.¹⁴⁷

3.3.5. Ortadoğu'da Otoriter Liderler ve Olgunlaşmamış Siyasi Kültürün Güvenliği Kırgınlaştırıcı Etkisi

Etkin ulusal ve bölgesel güvenlik politikalarının somutlaştırılabilmesi için; katılımcı bir siyasi kültürün yaratılması ve meşruluğu, halk nezdinde kanıtlanmış olan liderlerin iş başında olması gibi içsel faktörlerin varlığı gereklidir. Ortadoğu coğrafyasında bulunan ülkelerin hepsinde istisnasız iktidarı elinde bulunduran bir "elit grup" olmuştur. Ülkeden ülkeye farklılık arz etse de Ortadoğu, dünyada mutlak monarşilerin hüküm sürdüğü tek bölge olma özelliğine sahiptir.¹⁴⁸The New York Times'da "Arap dünyasında neden bu kadar çok diktatör var?" sorulu makalede; bölgenin büyük demokrasiye karşı tarihi transformasyonunun ne olabileceğine karşı Arap dünyasının inatçı ve azimli bir diktatörlük sergilediğinden bahsetmektedir. "Dünyanın diğer bölgelerine rağmen Arap liderlerin (hem monarşilerin hem de askerlerin) güçlerini çocuklarına el verdiklerinden ve ayrıca kaba gizli-polis güçlerini koruduklarından bahsetmektedir. Arap dünyasının demokrasiye bu kadar yeteneksiz olması hakkında da pek çok teori olmakla birlikte bunlardan bir tanesi de İslam'dır. Güçlü ilahi kuralları ve Arap kültürü ve onun ataerkil güç yapısı demokrasiye uyumlu değildir. Tabiki bu açıklamayı saldırganca bulanlar da var, Saeb Erekat gibi*, "kim Araplar demokratik olamaz derse o ırkçıdır." demektedir Erekat.¹⁴⁹

Bu eğilim yakın tarihimizde "Arap Baharı" adı altında Tunus'ta baş gösterip otoriter iktidarı devirmiştir. Sonrasında Mısır, Libya, Ürdün, Yemen, Suriye'yi de etkisine alarak halk tarafından başlatılan ve dış güçlerle desteklenen hareket farklı siyasi kültürün gelmesi ve onlarca yıllık otoriter lider yönetimlerinin değişmesi sürecini başlatmıştır ve halen de etkisi devam etmektedir.

147 Evron, Yair, Bulletin of the Atomic Scientists, February 1978, s.47

148 Kona, Gamze Güngörmüş, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (8), 2004, s.128

*Filistin-İsrail Başmüzakerecisi

149 The New York Times Upfront, upfrontmagazine.com, s.21

3.3.6. Ortadoğu'da Etnik Karmaşanın Güvenliği Kırılanlaştıran Etkisi

Ortadoğu coğrafyası, aslında tarihten gelen bir etnik ve dini mozaiğinin en güzel örneği olarak tarih sahnesinde yer almaktadır. Fakat gerek stratejik konumu gerekse yer altı kaynakları dolayısıyla, bu çeşitlilik bölgede sürekli bir güvenlik tehdidi doğmasına neden olmaktadır.¹⁵⁰

Etnik ve dini parçalanma zemininin yaratılması bölgede çok derin ve analitik çalışmalar sonucunda o kadar istikrarlı bir şekilde uygulanmıştır ki; Ortadoğu ülkelerinin hemen hepsi güvenliklerine karşı oluşan bu tehdidin sancılarını halen yaşamaya devam etmektedirler.¹⁵¹

¹⁵⁰ Kona, Gamze Güngörmüş, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (8), 2004, s.132

¹⁵¹ Kona, a.g.e., s.133

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI A.B.D.'NİN GÜVENLİK ALGILAMALARI

Soğuk savaştan sonra Ortadoğu bölgesi A.B.D. için yeni bir tehdit coğrafyası oluşturmuştur. Kuzey Afrika'dan Orta Asya'ya uzanan bölge "istikrarsızlık eksenini" olarak adlandırılmıştır.¹⁵²

Soğuk savaşın sona ermesinden sonra A.B.D. dış politikasının temel eksenini, bir daha A.B.D.'ye meydan okuyabilecek yeni bir gücün ortaya çıkmaması almıştır. A.B.D. açısından tehdit artık Sovyet Bloğundan değil, Sir Harford Mackinder'in "İç Hilal" diye adlandırdığı bölge ile büyük oranda örtüşen Ortadoğu, Arap Yarımadası, İran, Kafkasya, Ortadoğu üzerinden Endonezya, Filipinler, Malezya ve Singapur'a kadar uzanan bir alandan kaynaklanmaktadır. Burası dünyadaki çoğu sıcak çatışmanın da yaşandığı bölgedir. 11 Eylül saldırıları sonrası burası A.B.D. askeri operasyonlarının yoğunlaştığı bölge olmuştur.¹⁵³

İstikrarsızlık coğrafyası olarak adlandırılan bu bölgenin en büyük ortak özelliklerinden biri bu bölgenin sahip olduğu enerji kaynaklarıdır. Brzezinski'nin de belirttiği üzere 21'nci yüzyılda Amerikan hegemonyasının devamı Avrasya'da Amerikan hakimiyetine bağlıdır. Bu bölge içerisinde "Büyük Ortadoğu" diye adlandırılan bölge en önemli payı oluşturmaktadır.¹⁵⁴

A.B.D. 11 Eylül 2001 tarihindeki terörist saldırılarından sonra, terörizme karşı global bir uluslararası güvenlik stratejisi belirlemeye çalışmıştır. Terörizme veya herhangi bir başka tehlikeye karşı başarılı bir uluslararası strateji izlenebilmesi için: tehdidin kimliğinin coğrafi konumunun ve eylem stratejisinin önceden bilinmesi gereklidir. A.B.D. bu tespit meselesinde dünyaya liderlik yapmak istemekte ve herkesin olaylara terörizmin en büyük mağduru olarak kendisinin gözlüğünden bakmasını istemektedir. A.B.D. için terörist, İslami radikalizmdir. Bunun lokasyonu, yani türeyip desteklendiği yer ise, esasen Ortadoğu olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede Washington yönetimi,

152Gürson, Poyraz, Suriye,Atılım Üniversitesi Yayınları; 32.İşletme Fakültesi Yayınları no;3, Ankara, 2010, s.154

153 Gürson, a.g.e, s.154

154 Gürson, a.g.e.,s.154

geliştirdiği “Büyük Ortadoğu Projesi” kapsamında bölgeler üstü bir uluslararası güvenlik stratejisi formüle etmeye çalışmıştır.¹⁵⁵

A.B.D. geliştirmeye çalıştığı uluslar arası güvenlik stratejisinde kendisine yardımcı olacak müttefiklerinde olması gereken temel özellikleri şöyle belirlemiştir: demokrasiye inanan, global ekonomiye entegre olmuş, terörizme karşı mücadele veren, serbest piyasa ekonomisini benimseyip uygulayan ülkeler. Ayrıca A.B.D., müttefiklerine hayati bir soru da yöneltmiştir: “ Bizimle misiniz, yoksa onlarla mı?” ‘Onlar’ dan kastedilen, haydut devletlerdir. Bu durumda ‘biz’, uluslararası güvenlik stratejisini izleyecek olan tarafları; ‘onlar’ ise, bu stratejinin hedefi olacak olanakları işaret etmektedir.¹⁵⁶

Sonuç olarak görüleceği üzere, soğuk savaş sonrası süreçte, A.B.D.’nin Sovyetlerden sonra bir daha kendisine başka güçlü bir rakip görmek istememesi, enerji kaynakları ve geçiş ve kontrol noktaları ile 11 Eylül saldırılarının kaynağının Radikal İslam olarak değerlendirilmesi ve kaynak lokasyonunun da Ortadoğu olması hasebiyle süper güç A.B.D. ve müttefikleri tarafından bölgede terörizme uluslararası savaş açılmıştır. A.B.D. önderliğinde, uluslararası güvenlik stratejisi bağlamında bugün “Büyük Ortadoğu Projesi” kapsamında terör algıları değişmekte, yine terörle mücadele adı altında sınıflar ve gruplar oluşmakta ve Ortadoğu bölgesinde yönetimler, hükümetler, rejimler ve hatta sınırlar değişebilmektedir.

155 İşyar, Ömer Göksel, Akademik Bakış, Cilt 2, Sayı 3, Kış 2008, s.22

156 İşyar, a.g.e., s.23

4.2. AVRUPA GÜVENLİK YAPILANMASININ GEÇMİŞİ

Günümüzde Avrupa güvenlik yapılanmasında dikkatleri üzerinde toplayan üç kurum vardır. Bunlar; NATO, Batı Avrupa Birliği (BAB) ve temelleri Helsinki Nihai Senedi'ne(1975) dayanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT).¹⁵⁷

Avrupa'da ortak güvenlik düşüncesinin düşünsel temeli, ortaçağlara kadar uzanmaktadır. Bunun için önerilen model ise Avrupa Federasyonu veya Birleşik Avrupa'dır. Bu alanda ilk somut eylemler I. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkmıştır. Savaşın yıkıcılığından etkilenenler, çıkış yolu olarak Avrupa devletleri arasında birlik oluşturulması fikrini öne sürmüşlerdir. İlk örgüt, 1923 yılında Kont Richard Coudenhove-Kalergi tarafından, Pan Avrupa hareketi adıyla kurulmuştur. 1926 yılında Avrupa İşbirliği Derneği (Association for European Cooperation) adıyla Cenevre'de kurulan bir başka örgüt ise kısa sürede Paris, Berlin ve Londra gibi Avrupa'nın önde gelen kentlerine şubeler açmış ve Birleşik Avrupa düşüncesinin yayılmasını sağlamıştır. 1929 yılında Aristide Briad, Milletler Cemiyeti içinde Avrupa Federal Birliği adıyla bir birim kurulması fikrini ortaya atmış, bu düşünceleri destekleyen Churchill ise 1930 ve 1938'de iki makale yazarak, Avrupa'da A.B.D. benzeri bir devlet yapılanması oluşturulması ve bunun adının Avrupa Birleşik Devletleri olması görüşünü ortaya atmıştır.¹⁵⁸

Berlin'in S.S.C.B. tarafından ablukaya alınması, A.B.D.'nin Avrupa hakkındaki endişelerini ateşlemiştir. 11 Haziran 1948'de A.B.D. senatosu tarafından kabul edilen Vanderberg kararı ile hükümete barış zamanında Amerika kıtası dışında askeri ittifaklar imzalama yetkisi verildi. A.B.D. ve Kanada arasında 2 Kasım 1948 tarihinde başlayan görüşmeler, 4 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı'nı (NATO) kuran Washington Antlaşması ile sonuçlandı. Soğuk Savaş boyunca Avrupa güvenliğinin temel koruyucusu olan NATO böylece kurulmuş oldu.¹⁵⁹

NATO'nun kurulması Avrupa'da güvenlik endişelerini ortadan kaldırmadı.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Ülger, İrfan Kaya, Uluslar arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Nisan 2002, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.83

¹⁵⁸ Ülger, a.g.e., s.90

¹⁵⁹ Ülger, a.g.e., s.92

¹⁶⁰ Ülger, a.g.e., s.92

4.3. Sonuç Yerine

Dünya üzerindeki güç algısı zaman içinde değişmiştir. Ülkelerin sayılarındaki artış, teknolojik ve askeri gelişmeler, iletişimin artması Soğu Savaş sonrası düzende hem hegemon devletlerin hem de diğer küçük ve orta ölçekli diyebileceğimiz devletlerin yapılarında değişikliğe neden olmuştur. Uluslararası işbirliği önem kazanmış, uluslararası örgütler daha aktif rol oynar duruma gelmiştir.¹⁶¹

Her devlet kendi çıkarları ve beklentileri doğrultusunda politikalar gütmüş ve işbirlikleri oluşturmuştur. Günümüz uluslararası sistemi askeri açıdan iki kutuplu görünse de ekonomik ve politik olarak çok kutupludur. Dolayısıyla orta ölçekte ekonomik güce sahip devletler gelişme düzeylerini artırarak politik açıdan hem bölgesel hem de uluslararası camia ve örgütlerde daha etkin hale gelmektedirler.¹⁶²

Devletlerin içinde yer alacakları örgütsel yapıyı belirlemeleri gücü nasıl algıladıkları ve hangi alanda kullanmak isteyeceklerine göre şekillenmektedir. Bu nedenle devletler etkinleşmek istedikleri alanlara göre askeri veya ekonomik işbirliklerine girerler.¹⁶³

Rusya, Brezilya, Çin ve Hindistan'ın ekonomik büyümeleri sayesinde daha etkin birer güç haline gelmeleri uluslararası örgütlerde etkinliklerini artırmak ve güçlerini muhafaza etmek istemektedirler. Örneğin Çin komünist olmasına rağmen Dünya Ticaret Örgütü üyeliği geliştirmekte olan devletin ekonomik etkinliğini ve ilişkilerini artırmak ve korumak istemesi uluslararası bir örgüte üye olmanın çıkarılara ve ülkenin gelecek projeksiyonlarına iyi bir örnek oluşturmaktadır.¹⁶⁴

161 www.uiportal.net/devletlerin-guc-artisi-uluslararasi-bir-orgute-girme-egilimini-nasil-etkiler.html adresinden 16.07.2013 tarihinde alınmıştır.

162 a.g.m

163 a.g.m

164 a.g.m

Avrupa'da II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan iki bloğa dayalı keskin bölünmüşlük durumu, 1970'lerde ortaya çıkan politik askeri gereklilik sonucu yumuşama politikası ile yer değiştirmiştir. AGİK süreci ile Batı, S.S.C.B.'nin çözülmesini kolaylaştıran önemli üç argüman olan sınırların değişmezliği, toprak bütünlüğü ve insan haklarına saygı konusunun, Doğu Bloğu tarafından taahhüt altına alınmasını sağlamıştır. Böylece Batı, S.S.C.B. aleyhinde uluslararası alanda kolaylıkla istismar edeceği önemli kozlara sahip olmuştur. S.S.C.B.'nin egemenliğindeki statükonun muhafazasını sağlamak amacı ile Batı ile işbirliği arayışı, Batı'nın bu ülkeyi çözme çabası bu dönemde kesişmiştir.¹⁶⁵

Soğuk Savaş sürecince iki blok arasında işbirliği ve diyalog ortamı yaratan AGİK, bu aşamada güvenliğin kuvvetlendirilmesi işlevini görmüştür. Özellikle konvansiyonel kuvvetlerde büyük oranda indirimi gerçekleştiren AKKA' nın imzalanması ile AGİK Soğuk Savaş'ın bitirilmesine yardımcı olmuştur. 1995'ten sonra kurumlaşarak AGİT adını alan örgüt, halen diyalog ve işbirliğini sağlayabilme özelliğini sürdürmekte, RF ile NATO ve A.B.D. arasındaki güvenlik, silahsızlanma, güven artırıcı önlemler konusunda merkezi örgüt olma özelliğini devam ettirmektedir.¹⁶⁶

AGİT'in Avrupa güvenlik mimarisindeki yeri NATO, A.B.D., AB ve RF' nin yaklaşımlarına göre belirlenmektedir. Soğuk Savaş'ı takiben üyelerine NATO gibi güvenlik garantisi vermemesi ve AB gibi de ekonomik ve siyasi avantaj sağlamaması yüzünden, zaman içinde AGİT'in Avrupa güvenliğindeki önemi azalmıştır. Ayrıca, eski Doğu Bloğu ülkelerinin AGİT ile değil, NATO ve AB ile kaynaşma çabaları, AGİT'in güvenlik mimarisindeki yerini daha da zayıflatmıştır.

AGİT, NATO ve AB gibi Avrupa güvenlik mimarisindeki güçlü aktörlerle mücadelesindeki yetersizliğinden dolayı. "politik marjinalleşme" sürecine girmiştir. Bunu önlemek amacı ile AGİT de görev alanını; insan hakları, çevre ve ekonomi, çatışmaların kontrolü, kriz yönetimi, demokrasinin yerleştirilmesi, küçük silahların kontrolü ve silahlı kuvvetlerin demokratik kontrolü gibi yumuşak güvenlik olguları ile genişletmektedir.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Demir, Sertif, Dünden Bugüne Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, s.46

¹⁶⁶ Demir, a.g.m., s.46

¹⁶⁷ Demir, a.g.m., s.46

AGİT'in Avrupa güvenlik mimarisindeki bu konumu ve geleceğine yönelik eleştiriler konusunda Gerard Stoudmann gibi yazarlar AGİT'in fonksiyonunu değinirken şu tespitleri de beraberinde getirmiştir:

Stoudmann'a göre AGİT'in yaşamakta olduğu önemini ve hatta varlığını devam ettirme sorununun temelinde AB ve NATO gibi iki önemli örgütün gölgesinde kalmış olması yatmaktadır. AGİT'in politik, askeri ve ekonomik açıdan bu iki örgütün gerisinde kalmış olması üyeleri nezdinde örgütün itibarını oldukça azaltmıştır. Stoudmann'a göre AGİT'in politik itibarını yeniden kazanması kriz yönetimi veya çatışmaların çözümü konusunda somut başarılar elde etmesine bağlıdır.¹⁶⁸

David Robertson da Stoudmann'a benzer şekilde AB ve NATO'nun genişleme stratejileri sonucu AGİT'in önemini yitirdiğini savunmaktadır. AB ve NATO'nun yanı sıra AGİT bölgesinde kurulan yeni örgütler de AGİT'e rakip olarak ortaya çıkmışlardır. Şangay İşbirliği Örgütü ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü AB ve NATO dışında AGİT üyesi kimi ülkelerin üye olduğu diğer örgütlerdir. Bunun yanı sıra AGİT'in faaliyet sahasının çok geniş bir coğrafyayı kapsaması örgütün işlevselliğini ve etkinliği azaltan bir diğer unsur olarak düşünülebilir.¹⁶⁹

Yaşanan olumsuz gelişmelere karşın, AGİT'in "politik marjinalleşme" den Avrupa Güvenlik mimarisinde önemsenen bir teşkilata yönelik dönüşümünü gerçekleştirme arzusu sürmektedir. AGİT halen RF ve Batı arasında Avrupa güvenliğine ilişkin diyalog ve işbirliği sürecinin sürdürüldüğü önemli bir mekanizma özelliğini korumaktadır. Ancak söz konusu kurumun geleceği sadece kendi öngörüsü ve kararına göre değil, Batı'nın bu örgüte vereceği gerçek politik değer ile RF'nin meşru olarak kabul edildiği tek Avrupa güvenlik teşkilatının devamına olan isteğine bağlıdır.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Karabulut, Bilal, Helsinki'den Astana'ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT): AGİT'in Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme, Akademik Bakış, Cilt 4, Sayı 8, Yaz 2011, s.88

¹⁶⁹ Karabulut, a.g.e., s.89

¹⁷⁰ Demir, a.g.m., s.47

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANTLAŞMASI ÇERÇEVESİNDE ULUSLARARASI BARIŞ VE GÜVENLİĞİN KORUNMASINDA BÖLGE ANTLAŞMALARI VEYA ÖRGÜTLERİNİN ROLÜ

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında Birleşmiş Milletler yanında bölge anlaşmaları veya örgütlerine de rol veren çeşitli hükümler bulunmaktadır. Zor bir uzlaşmanın ürünü olan bu hükümler, uyuşmazlıkların barış yolu ile çözümlenmesine ve zorlama tedbirlerine** ilişkindir. Bölge anlaşmaları veya örgütleri, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında açıkça düzenlenmeyen ancak, uygulamada oldukça sık başvurulan barışı koruma operasyonlarında da gerek kendi başlarına gerekse Birleşmiş Milletler ile birlikte faaliyet göstermektedirler.¹⁷¹

Birleşmiş Milletlerin kuruluşuna yönelik çalışmalarda uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında bölgesel örgütlerin rolünün ne olacağı konusunda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır: Başta İngiltere Başbakanı Churchill olmak üzere bir grup, büyük güçlerin denetimi altında bölgesel örgütlerin kurulmasını ve bu örgütlerin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında aktif rol oynamalarını savunuyordu. Başta A.B.D. Dışişleri Bakanı Hull olmak üzere diğer bir grup ise, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında bölgesel örgütlerin rol almasını kabul etmekle birlikte evrensel örgüte bağımlı kalmaları görüşünde ısrar ediyordu.¹⁷²

Bu görüş ayrılığı, DumbartonOaks Konferansına da yansımıştır. Konferans sonunda kabul edilen önerilerde bölgesel örgütlerin evrensel örgüte bağımlı bir statü içinde ele alınmaları, evrenselci yaklaşımı benimseyen görüşün bölgeselci yaklaşımı

**Birleşmiş Milletler Antlaşmasının VII. Bölümünde, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehdit edebilecek uyuşmazlıkların barış yolu ile çözümlenmesi öngörülürken, diğer yandan da barışın tehdidi, bozulması veya saldırı durumunda zorlama tedbirlerine başvurulacağı belirtilmektedir. Bu tedbirlere başvurulabilmesi için öncelikle Konseyin madde 39 uyarınca barışın tehdit edildiği, bozulduğu veya saldırı fiilinin meydana geldiği tespitinde bulunması gerekmektedir. Tespit yapıldıktan sonra alınabilecek zorlama tedbirleri, antlaşmanın 41. ve 42. Maddelerinde bulunmaktadır. Md. 41'e göre, Güvenlik Konseyi, ekonomik ilişkilerin, iletişimin, ulaşımın ve siyasi ilişkilerin kısmen veya tamamen kesilmesine yönelik "silahlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen tedbirleri" alabilir. Md. 42'ye göre ise, Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden tesisi için hava, deniz veya kara kuvvetleri vasıtasıyla gerekli gördüğü hertürlü tedbire başvurabilir.

¹⁷¹ Ekşi, Canan Ateş, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Nisan 2002, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.15

¹⁷² Ekşi, a.g.e., s.15-16

benimseyen görüş karşısında ağırlık kazandığını gösteriyordu. Dumbarton Oaks önerilerinde uyuşmazlıkların barış yolu ile çözümlenmesinde bölgesel örgütlere öncelik tanınmazken, zorlama tedbirlerine başvurabilmeleri Güvenlik Konseyinin iznine ve denetimine bağlanıyordu.¹⁷³

5.2. UYUŞMAZLIKLARIN BARIŞ YOLU İLE ÇÖZÜMLENMESİ

Uyuşmazlıkların barış yolu ile çözümlenmesi, uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacının önemli parçalarından birini teşkil etmektedir. Barış yolu ile çözüm, hem Birleşmiş Milletlerin hem de üye devletlerin uygun hareket etmek yükümlülüğünde oldukları ilkeler arasında da sayılmaktadır. Madde 2/3'e göre, "Teşkilatın üyeleri milletlerarası mahiyetteki uyuşmazlıklarını, milletlerarası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye koymayacak şekilde barış yolları ile çözerler." demektedir.¹⁷⁴

Uyuşmazlıkların barış yolu ile çözümlenmesinde bölge anlaşmaları veya örgütlerinin rolüne ilişkin md.52/1, 2 ve 3'de yer alan hükümler, bölgeselcilik-evrenselcilik tartışmasında bölgeselciliği savunanların isteklerine ağırlık verildiği izlenimini yaratmaktadır. Madde 52/4 ve 54'de yer alan hükümlerde ise, evrenselciliği savunanların isteklerine ağırlık verilmek suretiyle uyuşmazlıkların barış yolu ile çözümlenmesinde bölge anlaşmaları veya örgütlerine verilen öncelik dengelenmeye çalışılmıştır.¹⁷⁵

Birleşmiş Milletler antlaşmasının uyuşmazlıkların bölge anlaşmaları veya örgütleri aracılığıyla çözümlenmesine ilişkin hükümleri, zaman zaman çeşitli tartışmalara ve yorumlara konu olmuştur. Örneğin; Ülkesinde meydana gelen olaylar nedeniyle 1954 yılında Güvenlik Konseyi'ne başvuran Guetemala, gerekli tedbirlerin alınmasını isteyince, sorunun öncelikle Amerikan Devletleri Örgütüncü ele alınması gerektiğini iddia eden A.B.D., Brezilya ve Kolombiya'nın itirazlarıyla karşılaştı. Güvenlik Konseyi söz konusu itirazları dikkate alarak, sorunun öncelikle Amerika Devletleri Örgütü tarafından ele alınmasını kabul etti. A.B.D., Brezilya ve Kolombiya'nın itirazlarının temel dayanağı mevzii nitelikteki uyuşmazlıklarda çözümün öncelikle

¹⁷³ Ekşi, a.g.e., s.16

¹⁷⁴ Ekşi, a.g.e., s.18

¹⁷⁵ Ekşi, a.g.e., s.19-20

bölge anlaşmaları veya örgütleri önünde aranması gerektiğine ilişkin bir yükümlülüğün bulunduğu ve bölgesel mekanizmalar işlediği sürece Birleşmiş Milletlerin yetkilerinin askıya alınacağı yönündeydi. Amerikan Devletleri Örgütünün kurucu antlaşmasının 23. Maddesinde ve ilgili diğer antlaşmalarda yer alan “Amerikan Devletleri arasında çıkacak uyuşmazlıklar, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne bildirilmeden önce bu antlaşmada gösterilen yollara tabi tutulur.” Hükmünü de itirazlarını doğrulamak için kullanmışlardır.¹⁷⁶

Birleşmiş Milletler Antlaşmasının uyuşmazlıkların bölge anlaşmaları veya örgütleri aracılığıyla çözümlenmesine ilişkin hükümleri, soğuk savaş yıllarında gereği gibi uygulamaya konulamazken, zaman zaman Birleşmiş Milletler ile bölge anlaşmaları veya örgütleri birbirlerine rakip hale geldiler. Soğuk savaşın sona ermesiyle bir yandan Birleşmiş Milletler ve bölge anlaşmaları veya örgütlerinin etkinlikleri artarken, diğer yandan da işbirliği imkanları gelişmiştir. Pek çok yerde uyuşmazlıkların çözümü için birlikte hareket edilmiştir.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Ekşi, a.g.e., s.23-24

¹⁷⁷ Ekşi, a.g.e., s.25

5.3. BARIŞI KORUMA OPERASYONLARI

Birleşmiş Milletler Antlaşmasının uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin hükümleri, baş sorumluluğu üstlenen Güvenlik Konseyinin, Örgütün kuruluş yıllarından itibaren veto yüzünden çalışmaması nedeniyle, gereği gibi uygulanamamıştır. Bu durum Birleşmiş Milletlere duyulan güvenin giderek sarsılmasına yol açarken, uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla gerek Birleşmiş Milletlerin içinde gerekse dışında birtakım arayışlar içine girilmiştir. Birleşmiş Milletler içinde girilen arayışların sonuçlarından biri, “barışı koruma operasyonları” olmuştur.¹⁷⁸

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında açıkça düzenlenmeyen, büyük ölçüde uygulamadan ortaya çıkan barışı koruma operasyonları, kısa sürede uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacının önemli bir parçası haline gelmiş ve Birleşmiş Milletlerin başarısızlıkla suçlandığı soğuk savaş yılları boyunca bazı çatışmaların önlenmesinde ve sınırlandırılmasında gösterdiği başarılar nedeniyle Örgütün etkinliğinin sembolü olarak görüldü.¹⁷⁹

Bölge antlaşmaları veya örgütleri tarafından yürütülen barışı koruma operasyonları konusunda gündeme gelen tartışma, bu anlaşma veya örgütlerin Birleşmiş Milletlerden bağımsız bir biçimde söz konusu operasyonlara başvurup başvurmayacakları ve özellikle operasyonların askeri güçleri nedeniyle md. 53/1 bağlamında Konseyin iznini gerektiren zorlama tedbirleri içerisinde değerlendirilip değerlendirilmeyecekleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.¹⁸⁰

İleri sürülen görüşlerden biribölge anlaşmaları veya örgütleri tarafından yürütülen barışı koruma operasyonlarının zorlama tedbiri olduğu ve bu yüzden md. 53/1 çerçevesinde Konseyden izin alınması gerektiği yönündedir.

Diğer bir görüş ise, Uluslararası Adalet Divanının “Bazı Birleşmiş Milletler Harcamaları” na ilişkin verdiği danışma görüşünü de dayanak alarak, bölge anlaşmaları veya örgütleri tarafından yürütülen barışı koruma operasyonlarının md.

¹⁷⁸ Ekşi, a.g.e., s.42

¹⁷⁹ Ekşi, a.g.e., s.42

¹⁸⁰ Ekşi, a.g.e., s.44

53/1'de sözü edilen zorlama tedbirlerinin içinde değerlendirilemeyeceğini ve Konseyden izin almaya gerek olmadığını savunmaktadır.¹⁸¹

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında açıkça düzenlenmeyen barışı koruma operasyonlarına Birleşmiş Milletler tarafından sık sık başvurulurken, bölge anlaşmaları veya örgütleri de zaman zaman kendi bölgelerinde bu tür faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bölge anlaşmaları veya örgütleri, rızaya dayanılması, meşru müdafaa dışında kuvvet kullanılmaması ve tarafsızlık içinde hareket edilmesi gibi klasik barışı koruma operasyonlarının temel kurallarına uygun bir biçimde hareket ettikleri operasyonlarda, Birleşmiş Milletlere bilgi vermek şartıyla operasyonları kendi başlarına yürütebilmektedirler. Bu kurallardan herhangi bir sapma durumunda operasyon için Konseyden izin alınması ve Konseyin yetkisi altında yürütülmesi gerekmektedir.¹⁸²

Soğuk Savaş yıllarında Birleşmiş Milletler Antlaşmasının uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin diğer hükümleri gibi bölge anlaşmaları veya örgütlerine ilişkin hükümleri de gereği gibi uygulayamamıştır. Bu dönemde bölge anlaşmaları veya örgütleri, zaman zaman Birleşmiş Milletlere rakip hale gelmişlerdir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte bir yandan Birleşmiş Milletlerin diğer yandan da bölge anlaşmaları veya örgütlerinin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasındaki etkinlikleri önemli ölçüde artmaya başlamıştır. Gelişmeler karşısında Birleşmiş Milletler, çeşitli vesilelerle bölge anlaşmaları veya örgütlerinin daha sık kullanımlarını ve kendi ile işbirliği yapmalarını teşvik etmektedir. Neticede bölge anlaşmaları veya örgütlerinin, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin kapasitelerini artırıcı bir çalışma içine girmeleri ve bu alanda Birleşmiş Milletlerin deneyimlerinden faydalanmaları gelecek için umut verici bir gelişme olacaktır.¹⁸³

¹⁸¹ Ekşi, a.g.e., s.45

¹⁸² Ekşi, a.g.e., s.50-51

¹⁸³ Ekşi, a.g.e., s.51

SONUÇ

E.H. Car, tarihi, “geçmiş ile bugün arasında bitmeyen bir diyalog” olarak tanımlamaktadır. Düzen ve istikrarın sağlanabilmesi için tarihten dersler çıkarmak zorundayız.¹⁸⁴

Yirminci yüzyıl birçok anlamda kendisinden önceki yüzyıllardan ayrılmaktadır. Kimileri bu yüzyılı kısa bir yüzyıl olarak tanımlarken, kimileri aşırılıklar çağı, kimileri de şiddetin en uzun yüzyılı olarak tanımlamıştır. Zira en büyük iki dünya savaşı ve Soğuk Savaş bu yüzyılın şahitlik etmek zorunda kaldığı en büyük vahşetler olarak akıllarda kaldı.¹⁸⁵ I. ve II. Dünya Savaşlarında milyonlarca insanın ölmesi, Hiroşima ve Nagazaki’de on binlerce sivilin hayatına mâl olan atom bombasının gelecek nesillerin yaşamını tehdit etmesi ve Soğuk Savaşın yarattığı psikolojik yıkım, 20. yüzyıl tarihini özetlemektedir. Sadece savaş ve çatışmalarla değil, küresel ekonomik-politik krizlerle ve katı bir ideolojik-jeopolitik bloklaşmayla geçen bu yüzyıl, dünya tarihi açısından fırtınalı gelişme ve buhranların yaşandığı bir yüzyıl olarak literatürdeki yerini almıştır. Söz konusu olayların işaret ettiği gibi geçtiğimiz yüzyılı şekillendiren dönüm noktalarını krizler ve savaşlar oluşturmuştur.¹⁸⁶ Yüzyılın dinamikleri her bölge ve aktörü etkilediği gibi Ortadoğu’yu da derinden etkilemiştir.¹⁸⁷

Birinci Dünya Savaşı ile kurulan Ortadoğu düzeninin kriz alanlarını şu dört maddede sıralamak mümkündür:

- İdeolojik nitelikli jeokültürel kutuplaşma,
- Petrol eksenli jeoekonomik yapılanma,
- Küresel stratejik rekabeti yansıtan jeopolitik hat ayrışması,
- İsrail’in kurulması ile başlayan ve gittikçe de tırmanan bölge içi siyasi ve kültürel çatışma¹⁸⁸

Bütün dünya bölgelerinden sadece Ortadoğu, bir güvenlik ve bölgesel işbirliği mekanizmasından yoksundur. Avrupa, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatına (AGİT-

¹⁸⁴ Önder, Hasan Mesut, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/ortadoğu/3685-turkiyenin-ortadogu-barisina-etkileri> adresinden 26.06.2013 tarihinde alınmıştır.

¹⁸⁵ Özlük, Erdem, Ortadoğu İstisnacılığı: Sömürünün Yeni Keşif Yolu, Akademik Ortadoğu, Cilt 2, Sayı 1, 2007, s.159-160

¹⁸⁶ Sandıklı, Atilla, Emekler, Bilgehan, Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm, http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/kitaplar/sandikli_emekler.pdf adresinden alınmıştır.

¹⁸⁷ Özlük, a.g.e., s.159-160

¹⁸⁸ Önder, Hasan Mesut, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/ortadoğu/3685-turkiyenin-ortadogu-barisina-etkileri> adresinden 26.06.2013 tarihinde alınmıştır.

OSCE), Asya, Güneydoğu Asya Milletleri Birliğine (ASEAN), Batı Yarımküre, Amerikan Devletleri Topluluğuna (OAS), Afrika, Afrika Birliğine sahiptir. Şüphesiz bütün bu bölgesel sistemler eşit etkide değillerdir. Fakat Ortadoğu'daki bu sistem eksikliği göze çarpmaktadır. Ortadoğu'nun neden bu dünya trendinin dışında durduğu da soru işaretidir...¹⁸⁹

Zayıf kurumları olan bir bölge için çatışmanın bölgeselleşmesi fevkalade ağır ve acı sonuçlar yaratabilir ve acil müdahale durumları gerektirebilir. Bu tarz müdahaleler arzu edilmeyen müdahalelerdir ve pek çoğu başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹⁹⁰

Burada belirtilen başarısızlığa sebep olmamak için bölgesel oluşumun bazı özelliklerinin de altını çizmek gerekecektir. Bölgesel oluşumlar yetkiyi tepeden değil küresel tehditlerle başa çıkabilmek adına egemenliklerini bir havuzda toplayarak işbirliği yapan devletlerden, yükselen bölgesel sivil toplumdan ve karşılıklı yardım ve siyasi diyalogu kapsayan bölge içi anlaşmalardan almaktadırlar.¹⁹¹

Bahsedilen özelliklere sahip bir bölgesel oluşumun bölge adına faydalı olabileceği görüşünden yola çıktığımız Ortadoğu bölgesi pek çok sorunla, bazen de üst üste binmiş anlaşmazlıklarla karakterize edilmiştir. Bunlardan bazıları Arap-İsrail anlaşmazlığı olsa da pek çok bölgesel güvenlik konusu bu sorunla çevresel olarak ilişkidir. Ayrıca diğer taraftan bölgedeki diğer anlaşmazlıklarda ölenlerin sayısı, Arap-İsrail çatışmasında ölenlerden daha fazladır. Hatta bölgedeki nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlanmanın gelişmesi, Arap-İsrail anlaşmazlığından çok diğer bölgesel ihtilafları hakkında bir şeyler yapmayı zorunlu kılmaktadır.¹⁹²

Arap-İsrail anlaşmazlığına bölgenin tek güvenlik problemi olarak odaklanmak Ortadoğu'nun karmaşık ve çok boyutlu güvenlik ortamını yansıtmayacaktır.

Ortadoğu'da güvenlik ve işbirliğini iyileştirme yaklaşımını benimsemek yıllar içinde hatırı sayılır ölçüde ilgi meydana getirmiştir. Bu düşüncüyü ilk ele alan bölge liderlerinden biri olan Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarektir. Ürdün Prensi Hassan bin Tallani 1990'larda defalarca "Ortadoğu AGİT'i" düşüncesine işaret etmiştir.

189 Jones, Peter, Structuring Middle East Security, Survival, Vol.51 No.6, December 2009-January 2010, s.105

190 www.uidergisi.com/wp-content/uploads/2011/06/Teori-ve-Pratikte-Guvenligin-Bolgesellesmesi.pdf adresinden 16.07.2013 tarihinde alınmıştır.

191 a.g.m.

192 Jones, a.g.m., s.105

2002’de Suudi Arabistan Velihaht Prensi Abdullah Beyrut’taki Arap Ligi zirvesinde barış açılımı bağlamında Ortadoğu’nun çeşitli sistemlere ihtiyacı olduğunu ima etmiştir.¹⁹³Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün de daha önce değindiği ve yine en son 18 Nisan 2012’de Hollanda’ya yaptığı resmi ziyaret münasebetiyle “Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü”nde yaptığı konuşmasında küresel silahsızlanma, kitle imha silahları, toksik maddeler ve Ortadoğu güvenliğine değindikten sonra şu konuşmayı yapmıştır: “Siyasetin dalgalı doğası, bölgesel oyuncuların bugüne kadar kendilerine has oluşturduğu pozisyonlar, kitle imha silahlarından arındırılmış bölge amacına yönelik atılan adımları zorlaştırmaktadır. Bu sürecin önündeki engeller arasında Arap-İsrail sorunu ve İran’ın nükleer programıyla ilgili gerginlik söylenebilecektir. Bölgede istikrarı korumak için bölgesel güvenlik yapısı hazırlamak ve planlamak için çalışılması gerekmektedir. Arap Baharı’nın sonuçları da bu şekilde daha iyi değerlendirilebilecektir. “AGİT’e benzeyen bölgesel güvenlik mimarisinin Orta Doğu’da oluşturulması önemli ve kitle imha silahlarının önlenmesinde bu şekilde yol alınabilir”.¹⁹⁴

Görüldüğu üzere bölge hassasiyetlerini iyi tanıyan ve bilen bölge devletleri ve liderleri zaman içinde defaatle benzer söylemlerde bulunmuşlar ve bölgede güvenlik ve işbirliği sağlayıcı bir yapılanmanın bölge istikrarı ve silahsızlanma gibi bölgenin ana sorunlarına çare olabileceğine işaret etmişlerdir.

Aslına bakıldığında Ortadoğu, işbirliği ve güvenlik sistemleriyle bir tecrübeye sahiptir fakat bu sınırlıdır.¹⁹⁵ Arap Ligi Ortadoğu’da genel olarak sistemin içindedir fakat Arap olmayan devletlerin dışındadır.

Ortadoğu, geniş ve karmaşık bir bölgedir. Pek çok sakininin aynı dili, aynı dini, aynı kültürü ve diğer değerleri paylaşması anlamlı ve manidardır.¹⁹⁶

Yukarı bölümlerde de bahsedildiği üzere bölgenin karmaşık, istikrarsız politika üreten devletleri ve dolayısıyla bölgeyi de istikrarsızlaştırmaları, kontrolsüz ve aşırı silahlanma, bölge dışı güçlerin müdahalesi gibi etkenler sebebiyle bölgede bir güvenlik ve işbirliği sistemi veya ortamı yaratmak oldukça karmaşık bir iştir.

193 Jones, a.g.m., s.106

194 <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/82694/kimyasal-silahlarin-yayilmasinon-onlenmesi-rejimleri-etkin-bir-sekilde-uygulanmeli.html> adresinden alınmıştır.

195 Jones, a.g.m., s.107

¹⁹⁶ Jones, a.g.m., s.110

Bölgenin ihtiyacı olan güvenlik ve işbirliğini sağlayacak sistem veya örgüt oluşturulurken tıpkı dünya üzerinde kurulmuş diğer bölge örgütleri gibi uzun dönemli bir sürece ve sürekli gelişen bir evrimsel yapıya sahip olacaktır.

Belki ilk başta bölgenin tüm ülkeleri de bu süreç veya oluşuma tam destek vererek katılmayabileceklerdir. Çünkü burada Ortadoğu denen tarih ve çağlar boyunca insanoğlu için son derece önemli olmuş bir bölgeden bahsediyoruz. Bu bölgede kendi çıkarlarına uymayacak her plan ve projeyi dışlayıp kendi siyasetleri doğrultusunda yönetip yönlendirmek isteyecek pek çok güç mevcuttur.

Bölgenin bazı ülkeleri de zamanla oluşacak barış ortamı ve sürecini görüp değerlendirdikçe bu oluşuma veya örgüte destek verip bir parçası olmak isteyecektir. Böylelikle Ortadoğu'da kurulacak model örgüt te tıpkı diğer bölge anlaşma veya örgütleri gibi üyelerinden aldığı destekle daha da güçlenecek ve uluslararası alanda hem kendini hem de üye ülkelerini ve bölgeyi koruyacaktır. Ayrıca bölgeye gelecek olan güvenlik, barış ve istikrar bölge devletlerinin ve Ortadoğu bölgesinin kalkınmasına ivme kazandıracak, sorunlarla boğulmuş ve sürekli problemler çıkaran kanayan bir yara olmaktan zenginliklerini kullanabilen daha müreffeh bir bölge ve bölge ülkeleri ortaya çıkaracaktır.

KAYNAKÇA

BASILI KAYNAKLAR

- Armaoğlu, Fahir, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1989
- Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul, Derin yayınları, 2003
- Bernard Lewis, **Ortadoğu'nun Çoklu Kimliği**, Sabah Kitapları, 1998
- Bronner, Ethan, **The New York Times**, Upfrontmagazine.com, s.18
- Çağrı Erhan, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Seçkin Yayıncılık, Ankara,2002
- Davutoğlu, Ahmet, **Stratejik Derinlik - Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, 2001, Küre Yayınları, İstanbul
- Demir, Sertif, **Dünden Bugüne Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teşkilatı**, s.28-47
- Don Peretz, **TheMiddle East Today**, Sixth Edition, 1994
- Ekrem Memiş, **Kaynayan Kazan Ortadoğu**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2002
- Ekşi, Canan Ateş, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Nisan 2002, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.15-51
- Em.Tümg. Muzaffer Erendil, **Çağdaş Ortadoğu Olayları**, Genkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara Genelkurmay Basımevi, 1992
- Evron, Yair, **Bulletin of theAtomic Scientists**, February 1978, s.44
- Gürson, Poyraz, **Suriye**, Atılım Üniversitesi Yayınları; 32.İşletme Fakültesi Yayınları no;3, Ankara, 2010
- İşyar, Ömer Göksel, **Akademik Bakış**, Cilt 2, Sayı 3, Kış 2008, s. 19
- Jones, Peter, **Structuring Middle East Security**, Survival, Vol.51 No.6, December 2009-January 2010

- Karabulut, Bilal, Helsinki'den Astana'ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT): AGİT'in Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme, **Akademik Bakış**, Cilt 4, Sayı 8, Yaz 2011, s.71
- Kona, Gamze Güngörmüş, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (8)**, 2004, s.114-133
- Ömer Turan, **Tarihin Başladığı Nokta Orta Doğu**, Step Ajans Yayınları, İstanbul, 2002
- Özlük, Erdem, Ortadoğu İstisnacılığı: Sömürünün Yeni Keşif Yolu, **Akademik Ortadoğu**, Cilt 2, Sayı 1, 2007, s.142-160
- Ülger, İrfan Kaya, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Nisan 2002, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Yılmaz,Türel, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Seçkin Yayıncılık,Ankara,2002

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- http://www.historystudies.net/Makaleler/180246529_16-Serdar%20Sakin.pdf
- http://busam.bahcesehir.edu.trrapordosyaortadoğu_rapor.pdf
- <http://www.belgeler.com/blg/qx4/kreselleme-srecinde-milli-gvenlik-kavrami-national-security-concept-in-the-process-of-globalization>
- <http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/kibaroglu-orsam-ortadoguanaliz-nisan2012.pdf>
- <http://www.osce.org/who>
- <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/22203979.asp>
- Karademir, Havva, Kırıkkale Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.68
<http://www.belgeler.com/blg/1g61/agt-avrupa-gvenlik-ve-birlii-tekilati-in-uluslararası-uyumazlıkların-barii-zmndeki-rol-kosova-krizi-osce-organization-for-security-and-cooperation-in-europa-s-role-in-the-peaceful-settlement-of-international-disputes-kosovo-crisis>
- Rauf, Tariq, Nikitin, Mary Beth, Rissanen, Jenni, Inventory of International Non proliferation Organizations and Regimes, 2000 Edition, s.66,
<http://cns.miis.edu/inventory/pdfs/inven2k.pdf>
- <http://www.osce.org/odihr/43580>
- Sandıklı, Atilla, Emeklier, Bilgehan, Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm,
http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/kitaplar/sandikli_emeklier.pdf
- <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/82694/kimyasal-silahların-yayılmasının-onlenmesi-rejimleri-etkin-bir-sekilde-uygulanmalı.html>
- www.uidergisi.com/wp-content/uploads/2011/06/Teori-ve-Pratikte-Guvenligin-Bolgesellesmesi.pdf adresinden 16.07.2013 tarihinde alınmıştır.
- www.meb.gov.tr/aok/Aok_Kitaplar/AolKitaplarcoğrafya-8/11.pdf adresinden 26.06.2013 tarihinde alınmıştır
- www.diab.gov.tr/uyum-21-uluslararası-kuruluslar.html adresinden 26.06.2013 tarihinde alınmıştır.

- www.uidergisi.com/wp-content/uploads/2011/06/Teori-ve-Pratikte-Guvenligin-Bolgesellesmesi.pdf adresinden 16.07.2013 tarihinde alınmıştır.
- <http://www.ekonomigundemi.com/haber/Gazze-ziyareti-otelendi/78017>

ÖZET

[ÖZDEMİR, Erbil], [Ortadoğu Barışında Güvenlik ve İşbirliği Modeli Arayışları], [Yüksek Lisans Tezi], Ankara, [2013].

Ortadoğu bölgesi özellikle yirminci yüzyılın başından itibaren birçok sorun ile birlikte anılmaya ve adlandırılmaya başlamıştır. Bu bölge özellikle güvenlik açısından birbirinden farklı pek çok risk faktörünü de beraberinde getirmiştir. Tarih boyunca olduğu gibi halen de dünya enerji kaynaklarının neredeyse yarısına yakınına sahip olması, bölgeler ve kıtalar arası enerji ve ticaret koridoru oluşturması, jeopolitik ve jeostratejik öneme haiz olması sebebiyle Ortadoğu bölgesi sürekli olarak istikrarsızlık ve çatışma ortamına maruz kalmıştır. Ortadoğu Bölgesinde meydana gelen her türlü istikrarsızlık ve çatışma, başta bölge ülkeleri olmak üzere bölge dışı büyük güçler vasıtasıyla da tüm dünyayı etkileyen ve meşgul eden bir konu haline gelmiştir. Bu nedenle bu tez çalışmamda, bu kadar büyük öneme sahip bir bölgenin hem kendi içinde hem dünya genelinde refah, güven ve işbirliği ortamını sağlayabilmek adına tıpkı dünya üzerindeki diğer bölgelerde olduğu gibi öncelikle bu bölgenin güvenlik, istikrar ve işbirliğini sağlayacak etken ve öncü olabilecek bir örgüt ve/veya oluşumun gerekliliği anlatılmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda çalışmamın ilk bölümünde Ortadoğu bölgesinin tarihi ve tarihsel gelişimine daha sonra bölge güvenlik sorunlarına değinilmiştir. Küresel ve bölgesel örgütler örnek verilerek bölgede oluşturulacak etkin bir yapılanmanın bölge sorunlarının çözülmesinde yardımcı olacağına atıfta bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler:

1. Ortadoğu
2. Ortadoğu Güvenliği
3. Güvenliğin Bölgeselleşmesi

ABSTRACT

[ÖZDEMİR, Erbil], [Search for a Model of Security and Cooperation in the Middle East Peace Process], [Master's Thesis], Ankara, [2013].

The Middle East region has been associated with numerous issues since the beginning of the twentieth century. The region has suffered from many diverse security risk factors. Having almost half of the world's energy sources, being a trade and energy corridor between regions and continents, and carrying geopolitical and geostrategic importance, the Middle East has been exposed to continuous instability and conflict. Any instability and conflict in the Middle East has become a concern affecting initially other nations in the region, then eventually the rest of the globe via powers outside the region. This is why in my thesis, I seek to explain the necessary organizations or constitutions that can efficiently lead the region to security, stability and cooperation within itself and the rest of the world, in order to ensure comfort, confidence and cooperation in a region with such importance.

In this context, in the first part of the thesis, Middle East history was examined and then in the second part regional security problems were discussed. After looking at various regional security organizations, it is argued that the region's problems could only be solved by way of an active and strong regional organization.

Keywords:

1. Middle East
2. Middle East Security
3. Regionalization of Security